

LUIDI PIRANDELO

ŠEST LICA
TRAŽI PISCA

Prevod sa italijanskog
ANA SRBINOVIĆ

PAIDEIA

Beograd, 2008.

PREDGOVOR

Već godinama je u službi moje umetnosti (ali kao da je od juče) jedna okretna sluškinjica, no i pored toga, je uvek nepredvidljiva u svome poslu.

Ime joj je Mašta.

Pomalo hirovita i podrugljiva, ako je sklona da se odeva u crno, niko ne može poreći da je njen stil počesto bizaran, niti može pomisliti da uvek i sve čini ozbiljno i na jedan te isti način. Posegne rukom u džep; izvuče kapu s praporcima; stavi je na glavu, crvenu poput kre-ste, a onda šmugne. Danas je ovde; sutra tamo. I rado mi dovodi u kuću, kako bih od njih satkao priče, romane i komedije, najnesrećnije ljude na svetu, muškarce, žene, decu, upletene u čudnovate situacije iz kojih ne mogu da se ispetljaju; zaprečene u svojim namerama, iznevere-rene u svojim nadanjima; ukratko svet s kojim je neret-ko doista mučno opštiti.

I tako, ova moja sluškinjica Mašta imala je, pre mnogo godina, rđavo nadahnuće ili zlosrećan hir da mi dovede u kuću čitavu jednu porodicu, koju je pitaj boga gde pronašla, ali iz koje sam, po njenom mišljenju, mo-gao da izvučem temu za predivan roman.

Obreh se pred čovekom od pedesetak godina, u cr-nom sakou i svetlim pantalonama, natmurenog čela i

pogleda gorkog od poniženja; pred jednom sirotom ženom, udovicom, u crnini, koja je s jedne strane vodila za ruku devojčicu od četiri godine, a s druge dečaka koji tek što je prešao desetu; pred odvažnom i drskom devojkom, odevenom takođe u crno, ali napadno i izazovno, svom ustreptalom od vrcavog i jetkog gneva prema tom poniženom čoveku i prema mladiću od dvadesetak godina koji se držao po strani, zatvoren u sebe, kao da ih sve zajedno prezire. Jednom rečju, pred onih šest lica koja se pojavljuju na sceni, na početku komedije. Sad jedno, sad drugo, ali takođe neretko upadajući jedno drugome u reč, stadoše da mi pripovedaju svoje tužne sudbine, da izvikuju svoje razloge, da mi bacaju u lice svoje neartikulisane strasti, na sličan način kako to čine u komediji obraćajući se nesrećnom Direktoru drame.

Koji bi pisac mogao reći kako se i zašto neki lik rodio u njegovoj mašti? Tajna umetničkog stvaranja je poput tajne rođenja. Jedna žena koja voli može želeti da postane majka; ali sama želja, koliko god bila jaka, nije dovoljna. Jednog lepog dana ona će postati majka, ne znajući tačno kada se to dogodilo. Tako isto umetnik, živeći, sakuplja u sebe mnoge zametke života, i nikada ne može biti siguran kako mu se i zašto, u izvesnom času, jedan od tih zametaka usadio u maštu kako bi i on postao živo biće, na jednom planu uzvišenijem od nepostojane svakodnevice.

Mogu samo reći da sam ih, ne znajući da sam upravo njih tražio, zatekao pred sobom, toliko stvarne da sam ih mogao dodirnuti, da sam ih čak mogao čuti kako

dišu, tih šest lica koja se pojavljuju na sceni. I čekali su, tu prisutni, svako sa svojom skrivenom patnjom i svi sjedinjeni rođenjem i nerazmrsivim nitima koje povezuju njihove sudbine, da ih uvedem u svet umetnosti, tako što ću od njihovih ličnosti, njihovih strasti i njihovih zgoda satkati roman, dramu ili makar pripovetku.

Živi rođeni, želeli su da žive.

Treba naime znati da meni nikada nije bilo dovoljno da dočaram lik muškarca ili žene, ma koliko bio poseban i izražajan, samo zato da bih ga dočarao; da ispričavam kakav događaj, veseo ili tužan, samo da bih ga ispričavao; da opišem kakav predeo samo da bih ga opisao.

Postoje izvesni pisci (i nije ih malo) koji to čine samo iz navedenih razloga i, time zadovoljni, drugo i ne traže. To su pisci hroničari.

Ali postoje i oni drugi koji, osim ovoga, imaju jednu dublju duhovnu potrebu, usled čega ne priznaju likove, događaje, predele koji nisu, da tako kažem, prožeti nekim posebnim životnim smislom koji im daje univerzalnu vrednost. To su pisci filozofi.

Ja imam tu nesreću da pripadam ovoj drugoj grupi.

Mrzim simboličnu umetnost, u kojoj ono što je prikazano gubi svaku spontanost kako bi postalo instrument, alegorija; uzaludan i pogrešno usmeren napor, jer već i sama činjenica da se prikazanom pridaje alegoričan smisao jasno ukazuje da se ono smešta u sferu bajke koja sama po sebi nema nikakvu verodostojnost, niti izmaštanu niti faktičku, i koja je stvorena da dokaže neku

moralnu istinu. Ona duhovna potreba o kojoj ja govorim ne može se zadovoljiti, osim tek ponekad i putem izvesne uzvišene ironije (kao na primer kod Ariosta), takvim alegorijskim simbolizmom. Taj simbolizam proističe iz zamisli, odnosno, on sam je zamisao koja postaje, ili pak nastoji da postane slika; dok ono prvo, naprotiv, u slici, koja mora da ostane živa i slobodna u čitavom svom iskazu, traži smisao koji bi mu pridao vrednost.

Naime, koliko god da sam se trudio, nisam bio kadar da u tih šest lica pronađem ovaj smisao. I stoga sam procenio da nema svrhe udahnuti im život.

Razmišljao sam: „Svoje čitaoce sam već dovoljno namučio svojim bezbrojnim pripovetkama: zašto da ih dalje mučim pripovedajući im tužnu sudbinu ovih šest nesrećnika?“.

I tako razmišljajući, terao sam ih od sebe. Ili, bolje rečeno, činio sam sve da ih oteram.

Ali, ne podarujemo uzalud život jednom liku.

Tvorevine moga duha, to šestoro, već su živeli jedan život koji je bio samo njihov, a ne više moj, jedan život koji više nisam bio kadar da im osporim.

Istina je takođe da su oni, s obzirom da sam ja istrajavao u nameri da ih odagnam od sebe, sada već u potpunosti lišeni pripovedačkog oslonca, likovi iz jednog romana koji su kao kakvim čudom sišli sa stranica knjige koja ih je sadržavala, nastavili da žive za svoj račun; koristili su izvesne momente mog dana kako bi me nanovo posetili u samoći moje radne sobe, čas jedan, čas drugi, čas po dvoje, dolazili su da me iskušaju,

da mi predlože ovu ili onu scenu koju treba prikazati ili opisati, da mi predoče efekte koji bi se iz nje mogli izvući, neviđeno interesovanje koje bi mogla probuditi kakva neobična situacija, i tako dalje.

Na momente bih podlegao; i iz tog mog pristajanja, iz tog trenutnog prepuštanja, oni bi svaki put izvukli novi podsticaj da nastave život, da postanu opipljiviji, pa čak, stoga, i delotvorniji u svom nastojanju da me ubede. I tako mi je, s vremenom, bilo sve teže da ih se oslobodim, dok je pak njima bilo sve lakše da me dovedu u iskušenje. To se, u izvesnom trenutku, pretvorilo u pravu pravcatu opsesiju. Sve dok mi, najednom, nije sinulo kako to da razrešim.

– A zašto ne bih – rekao sam sebi – prikazao ovaj posve neobičan slučaj jednog pisca koji odbija da podari život svojim likovima, rođenim u njegovoj mašti, i slučaj ovih likova koji, pošto je u njih već udahnut život, ne mogu da se pomire s tim da će ostati isključeni iz sveta umetnosti? Oni su se već odvojili od mene; žive za svoj račun; stekli su glas i pokret; naime, u toj borbi za sopstveni život koju su sa mnom vodili, već su sami od sebe postali dramski likovi, likovi koji su sposobni sami da se kreću i pričaju; koji se već takvima vide; naučili su da se brane od mene; umeće da se brane i od drugih. Pa onda, najposle, pustimo ih da odu tamo gde obično odlaze dramski likovi kako bi imali život: na pozornicu. I otkrijmo šta će iz toga da proizađe. –

Tako sam i učinio. I naravno, proizašlo je ono što je moralo da proizađe: mešavina tragičnog i komičnog,

izmašanog i stvarnog, u jednoj posve neobičnoj i izuzetno složenoj humorističnoj situaciji; jedna drama koja uz pomoć svojih likova koji dišu, govore, kreću se, koji je nose i proživljavaju u sebi, želi po svaku cenu da nađe načina da bude prikazana; i komedija uzaludnog pokušaja ovog nenadanog scenskog ostvarenja. Isprva: zaprepašćenje onih nesrećnih glumaca Dramskog pozorišta koji danju probaju neku komediju na pozornici bez kulisa i scene; zaprepašćenje i neverica, videvši kako se pred njima pojavljuju tih šest lica koja izjavljuju da traže pisca; potom, odmah nakon toga, usled iznenadnog gubitka svesti Majke pod crnim velom, njihovo instinktivno zanimanje za dramu koju naslućuju u njoj i ostalim članovima ove neobične porodice, čudnovatu dramu, višesmislenu, koja se tako neočekivano sručila na tu praznu pozornicu, nespremnu da je primi; i, malo-pomalo, rast ovog zanimanja pri provali svih tih sukobljenih strasti čas kod Oca, čas kod Pastorke, čas kod Sina, čas kod one sirote Majke; strasti koje nastoje, kao što rekoš, da jedna drugu nadjačaju, s jednom tragičnom i razornom žestinom.

I gle kako sada tih šest lica, otišavši sami na pozornicu, uspevaju u sebi da pronađu onaj univerzalni smisao koji sam u početku bezuspešno u njima tražio, pronalaze ga u kovitlacu očajničke borbe koju vode jedno protiv drugog i svi zajedno protiv Direktora drame i glumaca koji ih ne razumeju.

Nehotično, nesvesno, u tom razdirućem duševnom nemiru, svako od njih, kako bi se odbranio od optužbi

onog drugog, iskazuje kao svoju goruću strast i svoju patnju ono što već dugi niz godina pritiska moju dušu: zabluda o uzajamnom razumevanju, beznađežno zasnovana na ispraznoj apstrakciji reči; višestrukost ličnosti u svakome od nas, s obzirom na sve oblike postojanja koje nosimo u sebi; i napokon, tragičan imanentni sukob između života koji se neprestano kreće i preobražava, i nepromenljive forme koja nastoji da ga zatoči i okameni.

Prevashodno dvoje od ovih šest lica, Otac i Pastorka, govore o toj surovoj neumitnoj okamenjenosti vlastite forme, u kojoj i jedno i drugo vide zauvek i nepromenljivo iskazanu sopstvenu suštinu, koja se za njega očituje u kazni, a za nju u osveti; i brane je od zamišljenih grimasa i nesvesne prevrtljivosti glumaca, i pokušavaju da je nametnu sirovom Direktorju drame koji bi hteo da je preinači i prilagodi takozavnim zahtevima pozorišta.

Na prvi pogled, nisu svih šest lica na jednakom stupnju razrade, ali ne zato što među njima postoje figure koje su u prvom i one koje su u drugom planu, to jest „protagonisti“ i „sporedni likovi“ – što bi, najposle, bila elementarna perspektiva, neophodna za svaku scensku ili pripovedačku arhitekturu – niti zato što nisu svi u potpunosti uobličeni, za svrhu kojoj služe. Svih šestoro su na istom stupnju umetničke realizacije i takođe na istom planu realnosti, u ovom slučaju izmaštanoj realnosti komedije. S tim što su Otac, Pastorka, pa čak i Sin realizovani kao duhovni entiteti; Majka kao priroda; a Dečak koji posmatra i koji izvršava samo jedan čin, kao

i posve pasivna Devojčica – kao „prisustva“. Ova činjenica stvara među njima jednu posve novu perspektivu. Imao sam nesvesnu potrebu da neke od njih potpuniije realizujem (umetnički), druge manje, a ostale tek da skiciram, kao elemente jednog događaja koji treba ispri-povedati ili prikazati; najživlji, najpotpuniije ostvareni su Otac i Pastorka, koji nesumnjivo idu ispred, i vode i vuku za sobom gotovo beživotan teret drugih lica: jedno od njih, Sin, odbojan; drugo, Majka, poput kakve žrtve pomirene sa sudbinom, između ono dvoje dečice koja gotovo da nemaju nikakvu opipljivost osim vlastite pojave i koju treba voditi za ruku.

I zbilja! Zbilja su se morali pojaviti svako upravo na onom stupnju realizacije koju je dostigao u mašti pisca u trenutku kada je ovaj poželeo da ih otera od sebe.

Ako sada o tome razmišljam, to što sam naslutio tu potrebu, što sam pronašao, nesvesno, način da je ostvarim u jednoj novoj perspektivi, kao i sredstvo kojim sam to postigao, deluju mi gotovo kao čudo. Ova komedija je uistinu nastala u spontanom uzletu mašte, kada su, kao kakvim čudom, svi elementi duha u suglasju, delajući u božanskom skladu. Nijedan ljudski mozak, lišen stvaralačkog nadahnuća, koliko god da se naprezao, ne bi nikada uspeo da pronikne niti da zadovolji sve zahteve njene forme. I stoga, neka se razlozi kojima ću pokušati da rasvetlim njene vrednosti ne shvate kao namere koje sam uobličio pre nego što sam se latio njenog stvaranja i koja sam sada preuzeo da branim, već samo kao otkrića do kojih sam docnije, sa distance, uspeo da dođem.

Želeo sam da prikazem šest lica koja traže pisca. Dramu nije moguće izvesti upravo zato što nedostaje pisac kog traže; umesto toga, izvešće se komedija ovog njihovog uzaludnog pokušaja, sa svim onim tragičnim u njoj, budući da je ovim licima osporeno pravo na život.

Ali, možemo li prikazati jedan lik odbacujući ga? Očigledno, kako bismo ga prikazali potrebno je, međutim, da ga prihvatimo u našoj mašti i potom ga oblikujemo. I ja sam doista prihvatio i stvorio tih šest lica: prihvatio sam ih, međutim, i stvorio kao odbačene: u potrazi za drugim piscem.

Potrebno je pak razumeti šta sam od njih odbacio; ne njih same, očigledno; već njihovu dramu, koja, bez svake sumnje, prevashodno zanima njih, ali nije uopšte zanimala mene, iz gorepomenutih razloga.

A šta je za jedno lice njegova sopstvena drama?

Svaka fantazma, svaka umetnička tvorevina, kako bi zaživela, mora imati svoju dramu, to jest dramu u kojoj je ona lice i zbog koje je lice. Drama je razlog postojanja jednog lica; ona je njegova životna svrha: neophodna za njegovo postojanje.

Ja sam, naime, prihvatio postojanje tih šestoro, odbacujući njihov razlog postojanja; prihvatio sam organizam pridajući mu, umesto njegovu sopstvenu namenu, drugu složeniju namenu u kojoj se njegova sopstvena sadrži tek kao datost. Užasna i nepodnošljiva situacija, naročito za ono dvoje – Oca i Pastorku – koji više od ostalih žele da žive i više od ostalih imaju svest da su likovi, to jest, neophodno im je potrebna drama, i

to njihova sopstvena, koja je jedina koju oni mogu da zamisle, a koju, međutim, vide odbačenu; „nemoguća“ situacija, iz koje slute da moraju da izađu, po cenu života ili smrti. Istina je, međutim, da sam im ja, kao razlog postajanja, kao svrhu, dao nešto drugo, to jest, upravo tu „nemoguću“ situaciju, dramu koja se sastoji od traganja za piscem, od činjenice da su odbačeni: ali oni ne mogu ni da pretpostave da je već samo to razlog postojanja, koji je postao, za njih koji već imaju sopstveni život, prava svrha, neophodna i dovoljna za život. Ako bi im neko to rekao, oni u to ne bi poverovali; jer nije moguće verovati da jedini razlog za život leži u kakvoj patnji koja nam se čini nepravedna i neobjašnjiva.

I stoga ne mogu da razumem na osnovu čega mi je zamereno da lik Oca nije onakav kakav bi trebalo da bude, jer navodno izneverava svoje svojstvo i položaj lika zadirući, ponekad, u ulogu pisca i preuzimajući je na sebe. Ja koji razumem one koji mene ne razumeju, shvatam da ta zamerka potiče od činjenice da ovaj lik preuzima na sebe izvesne duhovne muke koje se pripisuju meni. Što je sasvim prirodno i ama baš ništa ne znači. Osim što uzroci i razlozi tih Očevih duhovnih muka, duboko proživljenih, nemaju ničeg zajedničkog s dramom koja pripada mom ličnom iskustvu, što već samo po sebi oduzima svaku uverljivost kritici, želim da napomenem da su jedno muke koje su sastavni deo moga duha, muke koje ja mogu s punim pravom – ukoliko to ne odudara od celine – da ispoljim kroz jedan lik; a drugo aktivnost moga duha usmerena ka ostva-

renju tog poduhvata, odnosno aktivnost koja se odvija u cilju oblikovanja drame ovih šest lica u potrazi za piscem. Kada bi Otac učestvovao u toj aktivnosti, kada bi doprineo oblikovanju drame ovih šest lica bez pisca, tada bi, i samo tada, bilo opravdano reći da on povremeno preuzima ulogu pisca, te da nije ono što bi trebalo da bude. Međutim, Otac taj svoj status „lica koje traži pisca“ proživljava, on ga ne stvara, naime, proživljava ga kao kakvu neobjašnjivu kob i kao okolnost kojoj se svim silama odupire i za koju pokušava da nađe rešenje: on je, dakle, upravo „lice koje traži pisca“ i ništa više, iako na trenutak prisvaja moje duhovne muke. Kada bi on učestvovao u aktivnosti pisca, ta kob bi bila u potpunosti objašnjiva; naime, bio bi primljen, pa makar i kao odbačeni lik, no ipak primljen u okrilje pesnikove mašte i ne bi više imao razloga da očajava što ne može da nađe nekoga ko bi ga priznao i uspostavio kao lik: hoću da kažem da bi drage volje prihvatio razlog postojanja koji mu pisac nudi i bez žaljenja se odrekao sopstvenog, okrenuvši leđa onom Direktoru drame i onim glumcima kojima se, kao poslednjem spasu, obratio za pomoć.

Postoji jedan lik, lik Majke, kojem uopšte nije stalo da ima život, ako pretpostavimo da je imati život samo sebi cilj. Ona nema nikakvu sumnju da je već živa; niti joj je ikada palo na pamet da se pita kako i zašto, i na koji način to jeste. Ukratko rečeno, nema svest o tome da je lik: budući da nikada nije, ni na trenutak, odalečena od svoje „uloge“. Ona i ne zna da ima „ulogu“.

To je sasvim u skladu s njenom funkcijom. Njena

uloga Majke sama po sebi, u svojoj „prirodnosti“, ne nosi duhovnost; ona ne živi kao duh: živi u jednom trajnom osećanju koje je nikada ne napušta, i stoga ne može da stekne svest o svom životu, odnosno, o tome da je lik. Međutim, neovisno od toga, i ona takođe, na svoj način i iz svojih razloga, traži pisca; u izvesnom trenutku čini se da je zadovoljna što su je doveli pred Direktora drame. Možda zato što se i ona nada da će joj on *podariti život*? Ne: zato što se nada da će joj Direktor drame omogućiti da odigra jednu scenu sa Sinom, u kojoj će moći da izrazi sve ono što je proživela; ali to je scena koja ne postoji, koja nikada nije mogla, niti bi mogla, da se odvije: do te mere je ona nesvesna činjenice da je lik, odnosno, da može imati život, određen i ukorenjen, čas za časom, u svakom postupku i svakoj reči.

Ona dolazi s drugim likovima na pozornicu, ali ne shvatajući šta se od nje traži. Očigledno misli da ta mah-nita žudnja za životom kojom su obuzeti njen muž i njena ćerka i zbog koje se i ona obrela na pozornici, nije ništa drugo do jedna od onih nerazumljivih nastranosti tog čoveka, namučenog i ujedno mučitelja, i – užasno, užasno, – neki ponovni, neobjašnjivi nastup ponosa one sirote zabludele devojke. U potpunosti je pasivna. Zbi-vanja u njenom životu i značaj koji su oni poprimili u njenim očima, njen karakter, sve su to stvari koje sazna-jemo iz tuđih reči i koje ona samo jednom osporava, u trenutku kada se u njoj budi majčinski nagon, i to kako bi razjasnila da nije želela da napusti ni sina niti muža; jer joj je sin oduzet, a muž ju je primorao da ga napusti.

Ali ona samo koriguje činjenice: niti šta zna, niti šta sebi objašnjava.

Ukratko, ona je priroda. Priroda oličena u figuri majke.

Ovaj lik mi je pružio jedno dotad nepoznato zadovoljstvo, koje ne bih smeo da prenebregnem. Gotovo svi moji kritičari, umesto da ga po običaju definišu kao „neljudski“ – što je, kako izgleda, neizbežna karakteristika svih mojih likova, bez razlike – bili su tako blagonakloni da primete, „sa istinskim zadovoljstvom“, da je iz moje mašte napokon izašla jedna *veoma ljudska* figura. Ovu pohvalu tumačim na sledeći način: budući da je moja sirota Majka u potpunosti vezana za svoj prirodni položaj Majke, lišena svake duhovnosti, odnosno, da je gotovo komad mesa koji u potpunosti živi samo u svojoj funkciji rađanja, dojenja, brige i ljubavi prema svom potomstvu, bez i najmanje potrebe da uposli mozak, ona je oličenje „ljudskosti“. Nesumnjivo je tako, jer, kako izgleda, u ljudskom organizmu nema ničeg izlišnijeg od duha.

Ali kritičari su, između ostalog i ovom pohvalom, želeli da se ratosiljaju Majke, ne potrudivši se da zavire u suštinu poetskih vrednosti koje ovaj lik odražava.

Veoma ljudska figura, da, jer je lišena duha, odnosno, nesvesna onoga što jeste ili, pak, lišena prave potrebe da to sebi objasni. Međutim, činjenica da nije svesna da je lice, još uvek ne znači da to nije. U tome je njena drama, u ovoj mojoj komediji. A najočigledniji dokaz te drame leži u onom njenom poviku Direktor

drame, koji joj ukazuje na to da se sve već dogodilo i da stoga nema razloga da roni nove suze: – „Ne, događa se sad, događa se uvek! Moj očaj nije odglumljen, gospodine! Ja sam živa i prisutna, uvek, u svakom trenutku svoga očaja, koji je uvek iznova živ i prisutan“. Ona to *oseća*, bez prave svesti, odnosno kao nešto neobjašnjivo: ali to oseća s takvom žestinom da ni na trenutak ne pomišlja da je to nešto što bi trebalo da objasni, bilo sebi ili drugima. Oseća i tačka. Oseća kao patnju, i tu patnju neposredno iskazuje. Na taj način se u njoj očituje okamenjenost njenog života u jednoj formi, što, na sasvim drugačiji način, proganja Oca i Pastorku. Oni su duh, ona – priroda: duh se buni protiv prirode ili, pak, nastoji, koliko može, da je iskoristi; priroda trpi zbog toga, ukoliko ne dobija podsticaj od čula.

Imanentni sukob između životnog kretanja i forme jeste neumitni uslov ne samo duhovnog, već i prirodnog ustrojstva. Život koji se umestio, kako bi postojao, u naš telesni oblik, malo-pomalo razara svoj oblik. Patnja ove umeštene prirode jeste neprestano i nepovratno starenje našeg tela. Majčina patnja je na isti način pasivna i večita. Prikazan posredstvom tri lica, potkrepljen sa tri različite i istovremene drame, taj imanentni sukob u ovoj komediji nalazi svoj najcelovitiji izraz. Štaviše, Majka, u onom svom poviku upućenom Direktoru drame, obznanjuje čak i specifičnu vrednost umetničke forme: forme koja ne sadrži i ne uništava njen život, i koju život ne troši. Ako bi Otac i Pastorka hiljadu puta zaredom ponovili svoju scenu, taj povik bi, uvek

u istom času, u trenutku u kojem se život umetničkog dela njime nepobitno potvrđuje, uvek iznova odjeknuo: nepromenjen i nepromenljiv u svojoj formi, ali ne kao kakvo mehaničko opetovanje, ne kao neminovno ponavljanje spoljnih nužnosti, već, svaki put, živ i kao nov, tako iznenadno rođen, zauvek: živ balsamovan u svojoj neprolaznoj formi. Tako isto se, svaki put, kada otvorimo knjigu, susrećemo sa živom Frančeskom koja Danteu ispoveda svoj slatki greh; i ako hiljadu puta zaredom pročitamo taj pasus, Frančeska će hiljadu puta zaredom ponoviti te iste reči, nikada ih ne ponavljajući mehanički, već kao da ih izgovara prvi put, sa tako živim i nenadanim žarom da će Dante svaki put od njih pretrnuti. Sve što živi, samim tim što živi, ima formu, i upravo stoga mora da umre: osim umetničkog dela, koje živi zauvek, budući da je forma.

Rađanje jednog lika iz ljudske mašte, rađanje koje je korak po žici razapetoj između ništavila i večnosti, može se odigrati i iznenadno, biti uslovljeno kakvom nužnošću. U jednoj drami koja je tvorevina mašte, potreban nam je lik koji će uraditi ili reći nešto što nam je tog časa neophodno; i evo, taj lik je rođen, i upravo je onakav kakav treba da bude. Tako se među onih šest lica rađa Madam Pače, i to deluje kao čudo, štaviše, kao trik na onoj realistično prikazanoj bini. Ali nije trik. Rođenje je stvarno, novi lik je živ ne zato što je već bio živ, već zato što je srećno rođen, baš kao što i zahteva njegovo svojstvo lika, da tako kažemo „nužnog“. Iz tog razloga se dogodio izvestan rez, iznenadna promena plana real-

nosti na sceni, jer se jedan lik na taj način može roditi samo u pesnikovoj mašti, a svakako ne na pozorišnim daskama. Promenio sam iznenada scenu, a da to niko nije ni primetio: u tom trenutku sam je ponovo primio u okrilje svoje mašte ne uklanjajući je pogledima gledalaca; odnosno, prikazao sam im, umesto pozornice, svoju maštu u trenutku stvaralačkog pregnuća, u obliku same pozornice. Iznenadno i neuhvatljivo prenošenje neke pojave s jednog plana realnosti na drugi jeste čudo poput onih koje počini Svetac kada pomeri svoj kip, koji u tom trenutku zasigurno više nije ni od drveta niti od kamena; ali to nije proizvoljno čudo. Ta pozornica, između ostalog i zato što se na njoj odvija izmaštana realnost ovih šest lica, više ne postoji sama po sebi kao nepobitna i nepromenljiva činjenica, kao što ništa u ovoj komediji nije unapred određeno niti dato: sve se na licu mesta gradi, sve se kreće, sve je pokušaj bez pripreme. Čak se i plan realnosti tog mesta, na kojem se neprekidno preobražava ovaj bezoblični život koji čezne za svojom formom, na taj način spontano pomera. Kada mi je palo na pamet da u tom trenutku na pozornici treba da se rodi Madam Pače, osetio sam da to mogu da učinim i učinio sam; da sam kojim slučajem naslutio da će to rođenje, nečujno i gotovo neprimetno, u trenutku dovesti u pitanje i preokrenuti plan realnosti scene, to svakako ne bih učinio, jer bi me obeshrabrila njegoa prividna nelogičnost. I tako bih pogubno razorio lepotu svoga dela, od čega me je spasio moj gorljivi duh: jer, nasuprot jednoj lažnoj logičkoj pojavi, to izmaštano rođenje je potkre-

pljeno istinskom nužnošću koja je u tajanstvenoj organskoj sprezi sa čitavim životom ovoga dela.

A ako mi sad neko kaže da ono nema onu vrednost koju bi trebalo da ima, jer njegova izražajnost nije ujednačena već haotična, jer je romantičarsko, ja na to mogu samo da se nasmejem.

Shvatam zašto mi je to zamereno. Zato što se, u mome delu, radnja drame u kojoj učestvuju šest lica ne razvija postepeno već deluje kao ispremetana: njen tok nije logičan, ne postoji povezanost događaja. To je sasvim tačno. Čak ni kada bih ga svećom tražio, ne bih uspeo da nađem zbrkaniji, bizarniji, proizvoljniji i zamršeniji, odnosno romantičniji način da prikažem „dramu u kojoj učestvuju šest lica“. To je sasvim tačno, ali ja uopšte nisam prikazao tu dramu: već jednu sasvim drugu – i neću više ponavljati koju! – u kojoj se, među mnogim lepim stvarima koje svako prema svom ukusu može da nađe, krije upravo jedna suptilna satira na romantičarski proserde; u tih mojih šest lica koja se s toliko žara upinju da jedni druge nadmaše u ulozi koju svako od njih ima u tamo nekoj drami, dok ih ja prikazujem kao likove neke sasvim druge komedije koje oni nisu ni svesni, niti pretpostavljaju da uopšte postoji, tako da su njihove rasplamsane strasti, inače svojstvene romantičarskom postupku, sagledane kroz jednu humorističnu prizmu, neutemeljene. A drama ovih lica, koja nije prikazana onako kako bi doista bila prikazana da ju je moja mašta prihvatila, već ovako, kao odbačena drama, nije mogla da opstane u mome delu osim kao „situacija“, i u izve-

snoj razradi, i nije mogla da se iskaže osim u naznakama, uzburkano i hirovito, u silovitim odobljescima, haotično: uz prekide, zastranjenja, protivrečnosti, pa čak i poricanje, od strane jednog od svojih lica, dok je druga dva lica čak i ne proživljuju.

I doista, postoji jedan lik – onaj koji „poriče“ dramu koja ga čini likom, Sin – koji sav svoj značaj i vrednost crpi ne toliko iz činjenice da je lik u „komediji koju treba izvesti“ – premda se ona gotovo i ne očituje kao takva – već iz načina kako sam ga ja prikazao. On je, zapravo, jedini koji živi isključivo kao „lice u potrazi za stvaraočem“; jedino što stvaralac koga on traži nije dramski pisac. Čak ni to ne bi moglo biti drugačije; ponašanje lica je onoliko u skladu s mojom idejom, koliko je logično da u datoj situaciji izaziva veću konfuziju i pometnju i postaje još jedan motiv romantičarskog kontrasta.

Ali ja sam morao da prikažem upravo taj kaos, organski i prirodan; a prikazivati kaos uopšte ne znači prikazivati na haotičan način, to jest, romantičarski. A dokaz da je moje ostvarenje daleko od konfuznog, štaviše, da je veoma razumljivo, jednostavno i uravnoteženo, leži u činjenici da gledaoci širom sveta s lakoćom sagledavaju njegov zaplet, karaktere, fantastične i realistične planove, kao i one dramatične i komične, i da se, onom ko je pronicljiviji, ukazuju nesvakidašnje vrednosti koje ono sažima.

Velike su jezičke prepreke među ljudima, ako takve kritike nalaze reči da se iskažu. Toliko velike, koliko je

savršen unutrašnji zakon reda koji, budući da sam se u potpunosti njemu povinovao, čini klasičnim i karakterističnim moje delo, i obezvređuje svaku reč koja ga proglašava kao neuspelo. Kada sam, uistinu, naočigled svijetu konačno shvatio da se život ne može stvoriti veštački i da drama šest lica, lišena pisca koji bi je potvrdio u svojoj svesti, ne može biti prikazana, na podsticaj Direktora drame koji bez imalo suptilnosti nastoji da sazna šta se na kraju dogodilo, Sin će ispričati tu tragičnu završnicu, iznoseći čitav niz konkretnih detalja, oduzimajući joj time smisao, te stoga i potrebu da bude ispričana ljudskim glasom, završnicu koja će se, ogoljena, uzaludna, oburvati na scenu, uz prasak pištolja, urušivši i raspršivši jalovi pokušaj šest lica i glumaca, iza kojeg prividno ne stoji pregnuće pisca.

Dok se pisac, u međuvremenu, bez njihovog znanja, posmatrajući izdaleka taj njihov pokušaj, pobrinuo da sa njim i od njega stvori svoje delo.

L.P.

Luidi Pirandelo

Šest lica traži pisca

Preveo: Nikša Stipčević

LICA KOMEDIJE KOJU TREBA STVORITI:

Otac - Majka - Pastorka

Sin - Dečak - Devojčica (ovo dvoje ne govore)

(zatim, zazvana) Madam Pače

GLUMCI DRAMSKOG POZORIŠTA

Direktor drame - Prva glumica - Prvi glumac - Druga glumica - Mlada glumica -
Mladi glumac - Drugi glumci i Glumice - Majstor scene - Šaptač - Rekvizitar -
Mehaničar - Sekretar direktora drame - Vrtar pozorišta - Dekorateri i Binski
radnici

Danju, na pozornici dramskog pozorišta. Primedba - Komedija nema činova ni scena. Predstava će dva puta biti prekinuta: prvi put, bez spuštanja zavese, kada se Direktor drame i glavno lice budu povukli da bi spremili scenu, a Glumci se uklone sa pozornice; i drugi put kada Mehaničar bude omaškom spustio zavesu. Pri ulasku u pozorišnu salu gledaocima se ukazuje pozornica s podignutom zavesom, bez kulisa i postavljene scene, prazna i skoro u mraku, kako bi od početka imali utisak da se nalaze pred nepripremljenom predstavom. Stepenice s jedne i s druge strane pozornice povezuju pozornicu sa pozorišnom salom. Na pozornici pored otvora stoji izmaknuta Šaptačeva školjka. S druge strane, u prednjem delu, nalazi se stočić i fotelja za Direktora drame s naslonom okrenutim prema gledaocima.

Druga dva stočića, veći i manji, s nekoliko stolica, postavljeni su u prednjem delu pozornice, da bi bili pri ruci ako zatrebaju na probi. Druge stolice, ovde-

onde, desno i levo, za Glumce, a u dnu sa strane, skoro skriven, klavir. Kada se svetlost u sali ugasi, videće se Mehaničar u plavoj radničkoj bluzi i s torbicom o pojasu kako ulazi na vrata pozornice, uzima iz jednog ugla u dnu pozornice nekoliko dasaka i kako se, razmestivši ih po prednjem delu pozornice, spušta na kolena da bi ih zakucao. Na udarce čekića dojurice Majstor scene.

MAJSTOR SCENE: Hej! Šta radiš?

MEHANIČAR: Šta radim? Zakivam.

MAJSTOR SCENE: U ovaj sat? (Pogleda na časovnik) Već je pola jedanaest. Direktor tek što nije stigao na probu.

MEHANIČAR: Moram i ja da imam svoje vreme za rad!

MAJSTOR SCENE: Imaćeš ga, ali ne sada.

MEHANIČAR: Ali kad?

MAJSTOR SCENE: Kada ne bude vreme za probu. De, de, odnesi sve, i ostavi me da postavim scenu za drugi čin komedije "Igra uloga".

Mehaničar će, duvajući i gundajući, pokupiti daske i otići. U isto vreme će na vrata pozornice početi da pristižu Glumci, muškarci i žene, najpre jedan, pa drugi, pa po dvoje, po volji: devet ili deset, onoliko koliko se smatra da je potrebno da učestvuje na zakazanoj probi Pirandelove komedije „Igra uloga“. Ušavši, pozdravice Majstora scene i izmenjaće pozdrave između sebe poželevši jedno drugome dobar dan. Neki će krenuti u svoje garderobe; drugi, među kojima i Šaptač sa knjigom režije pod miškom, zastaće na pozornici očekujući Direktora da bi počeli probu. U međuvremenu, posedavši u krug ili stojeći,

izmenjaće među sobom po koju reč. Neko će pripaliti cigaretu; neko će se potužiti na ulogu koja mu je dodeljena, a drugi će glasno pročitati drugovima neku vest iz kakvog pozorišnog lista. Bilo bi poželjno da i Glumci i Glumice budu odezeni u odela pretežno svetlih i vedrih boja i da oza prva improvizovana scena bude prirodna i veoma živa. U izvesnom trenutku, jedan od Glumaca mogao bi da sedne za klavir i zasvira neku igru; najmlađi Glumci i Glumice počeli bi da igraju.

MAJSTOR SCENE (Pljesnuvši rukama da bi ih smirio): Hajd', prestanite! Evo gospodina Direktora!

Muzika i igra će odjednom prestati. Glumci će se okrenuti prema pozorišnoj sali i videće Direktora kako ulazi na vrata, sa štapom ispod ruke i debelom cigarom u ustima. On će ići prolazom između sedišta i, dok ga Glumci pozdravljaju, popeće se stepenicama na pozornicu. Sekretar će mu dati poštu: nekoliko novina i uvijen rukopis.

DIREKTOR: Pisama?

SEKRETAR: Nijedno. Tu je sva pošta.

DIREKTOR (Pružajući mu rukopis): Odnosite u garderobu. (Zatim, gledajući okolo i obraćajući se Majstoru scene) Uh, ovde se ne vidi. Molim vas, dajte malo svetla.

MAJSTOR SCENE: Odmah.

Poći će da izda naređenje. I, malo dociije, cela desna strana pozornice, gde će se nalaziti Glumci, biće osvetljena jakom belom svetlošću. U međuvremenu će Šaptač poći na svoje mesto, upaliti lampu i raširiti pred sobom knjigu režije.

DIREKTOR (Pljeskajući rukama): De, de, da počnemo. (Majstoru scene) Jesu li svi prisutni?

MAJSTOR SCENE: Prve glumice nam nema.

DIREKTOR: Po običaju! (Pogledaće na sat) Kasnimo već deset minuta. Zapišite je, molim vas. Neka se nauči da ne zadocnjava na probu.

Neće ni završiti svoj prekor, a sa dna sale čuće se glas Prve glumice.

PRVA GLUMICA: Ne, ne, pobogu! Evo me! Evo me!

Sva odevena u belo, sa izazivačkim šeširom na glavi i dražesnim psetancetom u rukama, protrčaće prolazom između sedišta i užurbano će se popeti uza stepenice.

DIREKTOR: Vi kao da ste se zarekli da uvek zadocnjavate.

PRVA GLUMICA: Oprostite mi. Ubila sam se tražeći neka kola da bih stigla na vreme! Ali vidim da još niste počeli. Ja i onako ne izlazim odmah na scenu.

(Zatim, zovnuvši po imenu Majstora scene i predajući mu psetance) Budite ljubazni, smestite mi ga u garderobu.

DIREKTOR (Gundajući): Još i kuče! Kao da ovde ima malo pasa. (Opet će pljesnuti rukama i obratiće se Šaptaču) Hajd'mo, drugi čin „Igre uloga“.

(Sedajući u fotelju) Pažnja, gospodo. Na koga je red?

Glumica i Glumice će se skloniti s prednjeg dela pozornice i sešće po strani, osim troje Glumaca, koji će početi probu i Prve Glumice, koja će, ne obazirući se na Direktorovo pitanje, sestiti za jedan od stočića.

DIREKTOR (Prvoj Glumici): Na vas je, dakle, red?

PRVA GLUMICA: Ne, gospodine.

DIREKTOR (Nestrpljivo): Pa sklonite se onda, zaboga!

Prva Glumica će ustati i sešće pored ostalih Glumaca koji su se već povukli u stranu.

DIREKTOR (Šaptaču): Počnite, počnite.

ŠAPTAČ (Čita iz knjige): U kući Leone Gala. Neobična kombinacija trpezarije i radne sobe.

DIREKTOR (Okreće se prema Majstoru scene): Uzećemo crvenu sobu.

MAJSTOR SCENE (Beležeci na listu hartije): Crvenu. Dobro.

ŠAPTAČ (Čitajući dalje iz knjige): Postavljen sto i pisaći sto sa knjigama i spisima. Police s knjigama i vitrine s bogatim priborom za jelo. Vrata u dnu koja vode u spavaću sobu Leona. Levo, bočna vrata koja vode u kuhinju. Glavna vrata su desno.

DIREKTOR (Ustajući i pokazujući): Pazite, dakle, dobro. Tamo glavna vrata. Ovamo, kuhinja. (Obraćajući se Glumcu koji će igrati Sokrata) Vi ćete ovuda ući i izaći. (Majstoru scene) Dvostruka vrata ćete postaviti tamo u dnu, i stavićete zavese. (Ponovo će sestiti)

MAJSTOR SCENE (Beležeci): Dobro.

ŠAPTAČ (Čitajući kao gore): Scena prva. Leone Gala, Gvido Venanci, Filippo, nazvan Sokrat. (Direktoru) Moram li i didaskalije da čitam?

DIREKTOR: Ta da! Sto puta sam vam već kazao!

ŠAPTAČ (Čitajući kao gore): Kada se podigne zavesa, Leone Gala, s kuvarskom kapom na glavi i kecljom oko pasa, muti drvenom kašikom jaje u zdeli. Filippo, odeven takođe kao kuvar, muti drugo jaje, Gvido Venanci sluša, sedeći.

PRVI GLUMAC (Direktoru): Ali, oprostite, treba li baš da stavim kuvarsku kapu na glavu?

DIREKTOR (Iznerviran primedbom): Rekao bih! Kad tamo piše! (Pokaže knjigu režije)

PRVI GLUMAC: Ali to je smešno, dozvolite!

DIREKTOR (Skočivši, sav besan): Smešno! Smešno! Šta vam ja mogu kada nam iz Francuske ne stiže nijedna dobra komedija, pa smo primorani da postavljamo Pirandelove komedije, a blago onom koji ga razume; one su namerno tako napisane kako ne bi bili zadovoljni ni glumci, ni kritičari, ni publika! (Glumci će se nasmejati. A on će onda, ustavši i prišavši Prvom Glumcu, viknuti) Kuvarsku kapu, dakako! I jaja da mutite! Mislite li da, sem toga što mutite jaja, nećete imati i drugog posla? Teško vama! Treba da predstavljate ljusku od jajeta koje mutite! (Glumci će se ponovo nasmejati i počće da komentarišu ironično među sobom) Tišina! I slušajte kada objašnjavam! (Obraćajući se ponovo Prvom glumcu) Ljusku, dakako: to znači

prazan kalup razuma, bez jezgra nagona, koji je slep! Vi ste razum, a vaša žena nagon: igrajući dodeljenu ulogu vi namerno treba da pravite marionetu od samog sebe. Jeste li razumeli?

PRVI GLUMAC (Šireći ruke): Ja nisam!

DIREKTOR (Vraćajući se na svoje mesto): Ni ja! Da idemo dalje, na kraju ćete me i pohvaliti! (Poverljivo) Molim vas, okrenite se malo. Jer nerazumljiv dijalog i još da vas gledaoci ne čuju, pa propade stvar! (Pljesnuvši ponovo rukama) Pažnja, pažnja! Počinjemo!

ŠAPTAČ: Izvinite, gospodine Direktore, dozvoljavate li da se sklonim pod školjku? Duva neka promaja!

DIREKTOR: Pa dabome, sklonite se, sklonite se!

Vratar pozorišta, s kapom ukrašenom širitom, ući će u međuvremenu u salu, proći će prolazom između sedišta, i prići Direktor u da mu najavi dolazak Šest lica, koja će, ušavši u salu, ići za njim na izvesnoj udaljenosti, nešto smeteni i neodlučni, gledajući oko sebe. Ko bude hteo da postavi na scenu ovu komediju treba da nastoji svim sredstvima da se ovih Šest lica ne pomeša sa Glumcima pozorišta. Kada se Lica budu popela na pozornicu, raspoređivanje jednih i drugih, onako kako je naznačeno u didaskalijama, besumnje će biti od koristi; isto tako biće korisno različito osvetljavanje pomoću posebnih reflektora. Ali najefikasniji i najprikladniji način koji se ovde savetuje bila bi upotreba naročitih maski za Lica, načinjenih od naročitog materijala koji sprečava da ih znoj razmekša, a ipak takvih da budu lake Glumcima koji ih budu nosili. Treba da budu izradene i izrezane tako da oči, nos i usta budu slobodni. Lica, u stvari, ne treba da deluju kao priviđenja, već kao kreirane realnosti, nepromenljive konstrukcije fantazije - dakle, treba da budu nešto stvarnije i trajnije od

nepostojane prirodnosti Glumaca. Maske će doprineti stvaranju utiska o liku koji je umetnost konstruisala i nepromenljivo fiksirala izrazom osnovnog osećanja koje ima svaka ličnost; a to bi bila griža savesti kod Oca, osveta kod Pastorke, prezir kod Sina, bol kod Majke, sa fiksiranim suzama od voska koje teku niz modre podočnjake i jabučice, kao što se može videti na statuama i slikama „Mater dolorosa" u crkvama. I odeća neka bude od naročito materijala i naročito kroja, bez preteranosti, s krutim naborima i široka, kao da je za statuu, ukratko, takva da ne daje utisak da je sašivena od materijala koji se može kupiti u bilo kojoj trgovini u gradu i skrojiti u bilo kojoj krojačkoj radnji. Otac će imati oko pedeset godina: sa velikim zaliscima, ali ne ćelav, sa gustim brkovima skupljenim oko još svežih i često neodređeno i bezrazložno nasmešenih usta. Bleda lica, naročito čela; oči plave, jajastog oblika, veoma svetle i pronicljive; nosiće svetle pantalone i taman kaput; ponekad će biti veoma blag, skoro sladunjav, a ponekad, opet, imaće oštre i grube ispade. Majka će biti kao uplašena i pritisnuta nepodnošljivim teretom srama i potištenosti. Prekrivena gustim udovičkim velom, biće skromno odevena u crno, a kada bude podigla veo, ukazaće se neistrošeno ali kao voštano lice; stalno će držati oborene oči. Pastorka, od osamnaest godina, biće drska, skoro bestidna. Veoma lepa, i ona će nositi crninu, ali s upadljivom elegancijom. Pokazivaće da joj je nelagodno zbog stidljivog, ojađenog i skoro izgubljenog izgleda brata, turobnog Dečaka od četrnaest godina, odevenog isto tako u crno; međutim, izražavaće živahnu nežnost prema sestrici, Devojčici od oko četiri godine, odevenoj u belo, s pojasom od crne svile. Sin, od dvadeset dve godine, skoro okamenjen u izrazu uzdržanog prezira prema Ocu i namrgođene ravnodušnosti prema Majci, nosiće ljubičasti mantil i dug zelen šal oko vrata.

VRATAR (S kapom u ruci): Izvinite, gospodine savetnice.

DIREKTOR (Naglo, neljubazno): Šta je sad opet?

VRATAR (Bojažljivo): Ovde su neka gospoda, vas traže.

Direktor i Glumci će se okrenuti i iznenađeno će gledati sa pozornice u salu.

DIREKTOR (Ponovo besan): Ali ja ovde imam probu! Znate dobro da za vreme probe niko ne sme da uđe! (Okrećući se prema sali) Ko ste vi, gospodo? Šta želite?

OTAC (Istupajući napred, sve do stepenica, a za njim ostali): Tražimo ovde jednog pisca.

DIREKTOR (Zapanjen i ljut): Pisca? Kakvog pisca?

OTAC: Bilo kakvog, gospodine.

DIREKTOR: Ali ovde nema nikakvog pisca, jer ne probamo nikakvu novu komediju.

PASTORKA (S veselom živošću, penjući se užurbano stepenicama): Utoliko bolje, utoliko bolje, gospodine! Možemo mi da predstavljamo tu novu komediju.

NEKO OD GLUMACA (Između živih komentara i smeha ostalih): Gle, gle!

OTAC (Popevši se na pozornicu sa Pastorkom): Jeste, ali kako bez pisca!
(Direktoru) Jedino ako vi, možda, ne biste hteli...

Majka, vodeći Devojčicu za ruku, i Dečak popeće se uz prve stepenice i ostaće tu u iščekivanju. Sin će ostati sam, nabusit.

DIREKTOR: Vama je, gospodo, do šale?

OTAC: Ne, gospodine, nemojte tako! Naprotiv, donosimo vam bolnu dramu.

PASTORKA: I možemo vam doneti uspeha!

DIREKTOR: Učinite mi uslugu, molim vas, i odlazite, ne možemo da gubimo vreme sa ludacima!

OTAC (Uvređeno i blago): O, gospodine, dobro vam je poznato da je život pun beskrajnih apsurda, i nije ni potrebno da izgledaju verovatni jer su istiniti.

DIREKTOR: Ta šta, do đavola, pričate?

OTAC: Kažem da se stvarno može smatrati ludošću, da, gospodine, ludošću, ako se suprotno postupa, ali dozvolite mi da vam primetim: i kada bi bila ludost, to je ipak jedini sadržaj vašeg zanimanja.
Glumci će se uznemiriti, ozlojeđeni.

DIREKTOR (Ustavši i premerivši ga od glave do pete): A tako? Mislite da je naš posao - posao ludaka?

OTAC: Eh, prikazivati da je istinito ono što nije; bez potrebe, gospodine: igre radi... Zar nije vaša dužnost da oživljavate na sceni izmišljena lica?

DIREKTOR (Odmah, izražavajući ozlojeđenost koja sve više raste kod njegovih glumaca): Ali ja vas uveravam, dragi gospodine, da je glumački poziv jedan od najplemenitijih! Iako nam danas ta gospoda, novi komediografi daju na izvođenje nedotupavne komedije i lutke umesto ljudi, znajte da nama pripada

slava što smo - ovde, na ovim daskama - dali život besmrtnim delima!
Glumci, zadovoljni, odobravaće i aplaudiraće svom Direktor.

OTAC (Prekidajući i vatreno dokazujući): Eto! Odlično! Živim bićima, više živim od onih koja dišu i odevaju se! Manje stvarnim, možda; ali, istinitijim! Istog smo mišljenja!
Glumci će se pogledati, u čudu.

DIREKTOR: Kako! A pre ste govorili...

OTAC: Ne, oprostite, vama sam rekao, gospodine, vama koji ste nam podviknuli da ne možete da gubite vreme sa ludcima. Iako niko bolje od vas ne može znati da ljudska fantazija služi prirodi kao oruđe da bi produžila, na uzvišeniji način, svoje stvaralačko delo.

DIREKTOR: Dobro, dobro. Ali šta hoćete time?

OTAC: Ništa, gospodine. Da vam dokažem da dolazimo na svet na mnogo načina, u mnogo oblika: kao stablo ili kamen, voda ili leptir... ili kao žena. A da se može doći na svet i kao lice!

DIREKTOR (Sa izveštačenim, ironičnim čuđenjem): A vi, zajedno sa ovom gospodom, došli ste na svet kao lice?

OTAC: Baš tako, gospodine, i živi uz to, kao što vidite.
Direktor i Glumci će prasnuti u smeh, kao rugajući se.

OTAC (Uvređen): Žao mi je što se tako smejete, jer, ponavljam, mi nosimo u sebi bolnu dramu, kao što, gospodo, možete zaključiti po ovoj ženi u crnini.

Govoreći tako pružiće ruku Majci pomažući joj da se popne uz poslednje stepenice; držeći je i dalje za ruku povešće je na tragično svečan način do druge strane pozornice koja će se odmah osvetliti nekom fantastičnom svetlošću. Devojčica i Dečak će poći za Majkom; za njima Sin, koji će se držati daleko od njih, u dnu pozornice; zatim Pastorka, koja će se isto tako izdvojiti i stajati u prednjem delu pozornice, naslonjena na ogradu. Glumci, najpre zapanjeni, zatim zadivljeni ovim rasporedom, zapljeskaće kao zahvaljujući na predstavi koja im je priređena.

DIREKTOR (U prvi mah zbunjen, zatim ljut): Prestanite! Tišina! (Zatim obraćajući se Licima) A vi, idite odatle! Gubite se! (Majstoru scene) Bogamu, uklonite ih.

MAJSTOR SCENE (Krene napred, zatim zastane, kao zadržan nekim čudnim strahom): Odlazite! Odlazite!

OTAC (Direktoru): Ali nemojte, vidite, mi...

DIREKTOR (Vičući): Mi, konačno, ovde moramo da radimo!

PRVI GLUMAC: Nije dozvoljeno terati tako šalu...

OTAC (Odlučan, istupajući napred): Ja sam zapanjen vašim neverovanjem! Zar vi, gospodo, niste navikli da vam se ovde, jedno po jedno, pojavljuju živa lica koja stvaraju pisci? Možda zato što tamo (pokaže na mesto Šaptača) nema neke knjige u kojoj bismo i mi bili?

PASTORKA (Istupajući pred Direktora, nasmešena, zavodljiva): Verujte, gospodine, da smo mi doista šest veoma zanimljivih lica! Mada, izgubljenih.

OTAC (Uklanjajući je): Da, izgubljenih, dobro! (Direktoru, odmah) U tom smislu, vidite, što pisac koji nas je stvorio, i to žive, nije posle hteo, ili stvarno nije mogao, da nas unese u svet umetnosti. I to je bio pravi zločin, gospodine, jer onaj koji ima tu sreću da se rodi kao živo lice može i smrti da se ruga. Više ne može da umre! Umreće čovek, pisac, oruđe stvaranja; stvoreno lice ne umire više! I da bi večno živelo nisu mu potrebne ni izuzetne sposobnosti, niti je potrebno da stvara čuda. Ko je bio Sančo Pansa? Ko je bio don Abondio? Pa ipak žive večno, jer su - poput živih klica imali sreću da naiđu na plodno tle, na fantaziju koja je umela da ih odneguje i othrani, i oživi za večnost!

DIREKTOR: S time se potpuno slažem! Ali šta ćete vi ovde?

OTAC: Hoćemo da živimo, gospodine!

DIREKTOR (Ironično): Za večnost?

OTAC: Ne, gospodine; samo za trenutak: u vama.

JEDAN GLUMAC: Hoće da žive u nama!

MLADI GLUMAC (Pokazuje Pastorku): Što se mene tiče, vrlo rado, ako bi me samo zapala ona tamo!

OTAC: Pazite, pazite: komediju treba tek stvoriti (Direktoru), ali ako vi i vaši glumci hoćete, odmah ćemo je postaviti.

DIREKTOR (Nestrpljivo): Ta šta hoćete da postavljate! Ovde se ne prave takve postavke! Ovde se igraju drame i komedije!

OTAC: Pa dobro! Radi toga smo i došli k vama!

DIREKTOR: Gde vam je rukopis?

OTAC: U vama je, gospodine. (Glumci se nasmeju) Drama je u nama; mi smo drama; i gorimo od želje da je igramo, onako kako nas iznutra strast goni!

PASTORKA (Podrugljivo, sa perfidnom dražesti preterane bestidnosti): Moja strast, kada biste znali, gospodine! Moja strast... i to za njim! (Pokaže Oca i krenuće kao da ga zagrlji, ali će zatim prasnuti u oštar smeh)

OTAC (S ljutitim ispadom): A ti prekini, za sada! I molim te da se tako ne smeješ!

PASTORKA: Ne? A onda, dozvolite mi, iako sam izgubila oca tek pre dva meseca, da vam pokažem, gospodo, kako pevam i igram!

Počće maliciozne „Prends garde a Tchou-Thin-Tchou" od Bave Stampera sveden na fokstrot ili lagani one-step od Francis Salaberta: i to prvu strofu prateći je korakom igre.

Les chinois sont un peuple malin,

De Shangai a Pekin,

Ils on mis des ecritaux partout,

Prenez garde a Tchou-Thin-Tchou.

Dok ona peva i igra, Glumci, naročito mladi, kao privučeni neobičnim čarima, krenuće prema njoj i podići će ruke kao da će je zgrabiti. Ona će uzmaknuti; a kada Glumci budu zapljeskali, ona će se na prekorevanja Direktora ponašati kao da je rasejana i da su joj misli odlutale.

GLUMCI I GLUMICE (Smejući se i pljeskajući): Dobro! Bravo! Odlično!

DIREKTOR (Ljut): Tišina! Mislite li da ste u kafe-šantanu? (Povukavši se malo u stranu, sa izvesnom preneraženošću) Recite mi, molim vas: je li luda?

OTAC: Ne, nipošto luda! Gore nego luda!

PASTORKA (Dojurivši odmah do Direktora): Gore! Gore! Drugo je to, gospodine! Gore! Slušajte, molim Vas: odmah ću Vam odigrati ovu dramu, jer ćete se uveriti, u izvesnom trenutku, da ću ja - kada ovo srce od deteta... (Uzeće za ruku Devojčicu koja će stajati uz Majku i dovešće je pred Direktora drame) Vidite li kako je lepuškasta? (Dignuće je naruke i poljubiće je) Draga! Draga! (Spustiće je ponovo na pod i dodaće, skoro protiv svoje volje, ganuta) Dakle, kada ovo srce od deteta bog oduzme toj jadnoj majci i kada ovaj nedotupavko (Gurnuće napred Dečaka, zgrabivši ga grubo za ruku) napravi najveću budalaštinu, glup kako je (odgurnuće ga prema Majci) Onda ćete videti da ću se ja izgubiti! Da, da! Odmagliću! A ne čini mi se da je vreme za to, verujte, ne čini mi se! Ali posle onoga, vrlo intimnog što se dogodilo između mene i njega, (pokaže Oca užasno namigujući) ne mogu više da se vidim u ovom društvu, ne mogu da budem svedok užasnom bolu ove majke zbog tog čudaka (pokaže Sina) gledajte ga! Gledajte ga! Ravnodušan je on, leden kao stena, zato što je zakoniti sin; pun prezira prema meni, prema ovom ovde, (pokaže Dečaka) prema tom dragom stvorenju; jer smo kopilad - jeste li shvatili! Kopilad. (Prići će Majci i zagrliće je) A on, ovu jadnu mater, koja je mati sviju nas, neće da prizna za svoju majku - i s visine je gleda, držeći je samo za majku nas troje kopiladi - podlac!

Sve će to izgovoriti brzo, krajnje uzbuđena, i pošto bude punim glasom

izgovorila ono "kopilad", "podlac" će biti kazano tiho, kao da je ispljunula tu reč.

MAJKA (Direktoru sa bezmernim jadom): Gospodine, u ime ova dva jadna bića, preklinjem vas... (osetiće da malaksava i zateturaće se) O, bože moj...

OTAC (Pritrčavši da je pridrži zajedno sa Glumcima zbunjenim i zaplašenim): Zaboga: stolicu, jednu stolicu ovoj jadnoj udovici!

GLUMCI (Dotrčavši): Ta je li moguće! Hoće li stvarno da padne u nesvest!

DIREKTOR: Ovamo stolicu, odmah!

Jedan Glumac će pružiti stolicu. Drugi će se skupiti okolo puni pažnje. Majka, sedeći, nastojaće da spreči Oca da podigne veo koji joj krije lice.

OTAC: Da je vidite, gospodine, samo da je vidite...

MAJKA: Ali nemoj, zaboga, prestani!

OTAC: Pusti da te vidi! (Podići će joj veo)

MAJKA (Ustajući i prinoseći očajnički ruke licu): O, gospodine, preklinjem vas, ne dajte ovom čoveku da ostvari svoju nameru, to je za mene užasno.

DIREKTOR (Zaprepašćen, sav u čudu): Više ne znam ni gde smo, ni o čemu je reč! (Ocu) Ovo je vaša gospođa?

OTAC (Odmah): Da, gospodine, moja žena!

DIREKTOR: Pa kako je onda udovica, kada ste vi živi?

Glumci će dati oduška svem svom zaprepašćenju bučnim smehom.

OTAC (Pogođen, s oštrom patnjom): Ne smejte se! Ne smejte se tako, zaboga!
U tom i jeste njena tragedija, gospodine. Ona je imala drugog čoveka. Drugog čoveka koji bi morao da bude ovde!

MAJKA (Kriknuvši): Ne! Ne!

PASTORKA: Umro je, srećom po njega, pre dva meseca, rekoh vam. Još smo u žalosti za njim, kako vidite.

OTAC: Ali nije zbog toga on odsutan, ne zbog toga što je umro. Nije ovde zato - pogledajte je, molim vas, gospodine, i odmah ćete shvatiti! - Njena tragedija nije u ljubavi prema dvojici ljudi, prema kojima ona nije bila kadra da išta oseća - osim možda malo zahvalnosti (ne prema meni: prema onom drugom). - Ona nije žena; majka je! - I njena tragedija - (silna, gospodine, silna) - je sva, u stvari, u to četvoro dece koje je imala sa dva čoveka.

MAJKA: Ja ih imala? Imaš hrabrosti da izjaviš da sam ih ja imala, kao da sam ih ja htela? On, on, gospodine? On mi ih je dao, silom! Prinudio me je, prinudio da pođem onome!

PASTORKA (Naglo, ozlojeđena): Nije istina!

MAJKA (Zapanjena): Kako nije istina!

PASTORKA: Nije istina! Nije istina!

MAJKA: A šta ti možeš o tome da znaš!

PASTORKA: Nije istina! (Direktoru) Ne verujte u to! Znaete zašto to kaže? Zbog onog tamo! (Pokaže Sina) Jer se satrla, uništila zbog nemara tog sina, koga hoće da uveri da ga je napustila u drugoj godini života zato što ju je on (pokaže Oca) prinudio.

MAJKA: Prinudio me je, prinudio, bog neka mi je svedok! (Direktoru) Pitajte ga (pokaže muža) da li je istina! Neka vam on kaže! Ona (pokaže kćer) ne može ništa o tome da zna.

PASTORKA: Znam da si se s mojim ocem, dok je bio živ, uvek slagala i da si bila zadovoljna. Poreci, ako možeš!

MAJKA: Ne poričem, ne...

PASTORKA: Uvek je bio pažljiv i pun ljubavi prema tebi! (Dečaku, srdito) Nije li istina? Reci! Što ne govoriš, glupane?

MAJKA: Ostavi tog jadnog dečka! Zašto hoćeš da od mene načiniš nezahvalnicu, kćeri? Neću tvog oca da vređam! Odgovorila sam njemu da nisam svojom krivicom i radi svog zadovoljstva ostavila kuću i svoga sina!

OTAC: Istina, gospodine. Ja sam tome kriv.
Stanka.

PRVI GLUMAC (Svojim drugovima): Kakva predstava!

PRVA GLUMICA: Igraju je oni nama!

MLADI GLUMAC: Jednom i to da bude!

DIREKTOR (Koga stvarno počinje da interesuje): Da čujemo! Da čujemo!
(Govoreći to, sići će stepenicama u salu i staće pred pozornicu, kao da hoće da stekne utisak o sceni, kao gledalac)

SIN (Ne mičući se sa svog mesta, hladan, smiren, ironičan): Da čujete samo tu filozofiju sada! Govoriće vam o Demonu eksperimenta.

OTAC: Ti si glupi cinik, sto puta sam ti to rekao! (Direktoru dole u sali) Ismeva me, gospodine, zbog te fraze koju sam našao radi svog opravdanja.

SIN (Prezirno): Obične fraze.

OTAC: Fraze! Fraze! Kao da svi ne nalazimo utehu u tome da za jednu činjenicu koja se ne da objasniti, za jedno zlo koje nas grize, nađemo reč koja ništa ne kazuje, ali u kojoj nalazimo mira!

PASTORKA: I grižu savesti, pre svega.

OTAC: Grižu savesti? Nije istina; nisam samo rečima ja to u sebi smirio.

PASTORKA: I sa nešto novca, da, da, i sa nešto novca! Sa stotinu lira kojima je hteo da mi plati, gospodo!

Užasnuti pokret kod Glumaca.

SIN (Prezrivo polusestri): To je podlo!

PASTORKA: Podlo? Tu su stajale, u jednom plavičastom kovertu, na stočiću od mahagonija iza radnje Madam Pače. Zna li gospodine? Jedne od onih „Madame" koje pod izgovorom da prodaju „robes manteaux" dovlače u svoj „atelier" nas, siromašne devojke iz čestitih porodica.

SIN: I kupila je sebi pravo da nas sve tiraniše sa onih sto lira koje je hteo da plati i koje, srećom, - samo da znate - na koncu nije imao za šta da da.

PASTORKA: Eh, ali bili smo vrlo blizu, znaj! (Prasnuće u smeh)

MAJKA (Podižući se): Sramota, kćeri! Sramota!

PASTORKA (Naglo): Sramota? To je moja osveta! Uzdrhtim, uzdrhtim, gospodine, pri pomisli da ponovo treba da preživim onu scenu! Soba... ovde vitrina sa mantilima; tamo kauč; ogledalo; paravan; a pred prozorom onaj stočić od mahagonija, i na njemu plavičast koverat sa sto lira. Gledam ga! Mogla bih ga dohvatiti! Ali trebalo bi, gospodo, da se okrenete: skoro da sam gola! Više ne crvenim, jer on sada crveni! (Pokaže Oca) Ali uveravam vas da je bio veoma, veoma bled u onom trenutku! (Direktoru) Verujte mi, gospodine!

DIREKTOR: Ja više ne znam šta da mislim!

OTAC: Pa sigurno! Kada je tako nasrnula! Zavedite malo reda, gospodine, i pustite da ja govorim, i ne slušajte o toj prljavštini, koju ona tako svirepo hoće na mene da baci ne dajući potrebna objašnjenja!

PASTORKA: Ovde se ne pripoveda! Ovde se ne pripoveda!

OTAC: Ali ja ne pripovedam! Hoću da mu objasnim.

PASTORKA: Lepo, bogme! Na svoj način!

Direktor će se u tom trenutku popeti na pozornicu da bi uspostavio red.

OTAC: U tome i jeste sve zlo! U rečima! Svi mi nosimo u sebi mnogo toga! Svako svoje! A kako i da se razumemo, gospodine, kada ja rečima koje kazujem dajem smisao i značenje onoga što je u meni; dok onaj koji sluša prima ih sa onim smislom i značenjem koje imaju za njega, prema onome što on nosi u sebi! Mi mislimo da se razumemo; a nikada se ne razumevamo! Vidite: sve sažaljenje, sve moje sažaljenje prema ovoj ženi (pokaže Majku) ona je shvatila kao najsvirepiju okrutnost.

MAJKA: Kad si me oterao!

OTAC: Eto, jeste li je čuli? Oterao! Učinilo joj se da sam je oterao!

MAJKA: Ti umeš da govoriš; ja ne umem... Ali verujte, gospodine, da je, pošto se oženio sa mnom... ko zna zašto! (bila sam jadna, skromna žena)...

OTAC: Baš zato, zbog tvoje skromnosti sam te uzeo za ženu, i voleo sam to u tebi, verujući... (Zastaće, na njeno odricanje; raširiće ruke očajnički, videći da je nemogućno da ga ona razume, i okrenuće se Direktor) Ne, jeste li videli? Kaže ne! Užasna je, gospodine, verujte, verujte, užasna je ta njena (kucnuće se po čelu) gluvoća, mentalna gluvoća! Srca ima, da, za decu! Ali tupa, tupa, gospodine, beznadežno!

PASTORKA: Da, ali neka vam sada kaže šta smo mi imali od te njegove inteligencije.

OTAC: Kad bi se moglo predvideti sve zlo koje može da donese dobro koje verujemo da činimo!

U tom trenutku Prva glumica, koja će se gristi videći da Prvi glumac flertuje sa Pastorkom, poći će napred i upitaće Direktora.

PRVA GLUMICA: Oprostite, gospodine Direktore, hoćemo li nastaviti probu?

DIREKTOR: Da, da! Ali sada me pustite da slušam!

MLADI GLUMAC: Tako neobičan slučaj!

MLADA GLUMICA: Silno zanimljiv!

PRVA GLUMICA: Onome ko se za to interesuje! (I baciće značajan pogled na Prvog Glumca)

DIREKTOR (Ocu): Ali treba da budete jasni. (Sešće)

OTAC: Eto. Vidite, gospodine, imao sam svog potčinjenog, sekretara, jasnog čoveka, sušta odanost, koji se s njom u svemu i svačemu slagao, (pokaže Majku) pazite, bez ikakve zle namere, dobar, skroman kao i ona, i jedno i drugo nesposobno i da pomisli na zlo, a kamoli da ga učini!

PASTORKA: Pomislio je on, međutim, za njih - i učinio ga je!

OTAC: Nije istina! Mislio sam da radim za njeno dobro - i za svoje, priznajem. Gospodine, dotle je bilo došlo da nisam mogao ni reč da prozborim, bilo jednom ili drugom, a da oni ne izmenjaju neki značajan pogled; reč nisam mogao da kažem a da ona očima ne zatraži saveta od njega kako treba shvatiti tu moju reč a da se ja ne naljutim. To je bilo dovoljno, razumećete, pa da budem stalno ljut, da neprestano budem nepodnošljivo razdražen!

DIREKTOR: Ali, oprostite, zašto niste oterali tog svog sekretara?

OTAC: Vrlo dobro! I oterao sam ga, gospodine! Ali onda sam video ovu jadnu ženu kako hoda po kući kao izgubljena, upravo kao one jadne životinje bez gospodara, koje se prihvataju iz sažaljenja.

MAJKA: Eh, vidi molim te!

OTAC (Odmah, okrenuvši se prema njoj kao da bi je pretekao): Sin, je li?

MAJKA: Najpre mi je sa grudi otrgao sina, gospodine!

OTAC: Ali ne zato što sam bio surov! Već zato da bi on odrastao zdrav i snažan, u dodiru sa zemljom!

PASTORKA (Pokazujući prstom na Sina, ironično): I vidi se!

OTAC (Odmah): Sad je i to moja krivica što se tako razvio? Dao sam ga dojkinji na selo, jednoj seljanki, jer mi se činilo da ona nije dovoljno jaka, iako je skromnog porekla. Iz tog razloga sam se i oženio njome. Predrasude, možda; ali šta se tu može? Uvek sam imao neku prokletu težnju za solidnim moralnim

zdravljem! (Pastorka će tada ponovo prasnuti u bučan smeh) Naredite joj da prestane! Nesnosna je!

DIREKTOR: Prestanite! Pustite me da čujem, bože sveti!

Na prekor Direktora ona će odmah ponovo postati zamišljena, kao da su joj misli odlutale, a presečen osmeh ostaće joj na licu. Direktor će sići sa pozornice da bi dobio utisak o sceni.

OTAC: Nisam više mogao da trpim sebe pored ove žene. (Pokaže Majku) Ali, verujte, ne toliko zbog neugodnosti, gađenja, pravog gađenja koje sam osećao, koliko zbog patnje, mučne patnje, zbog nje.

MAJKA: A oterao me je!

OTAC: Snabdevenu svim i svačim, poslao sam je onom čoveku, da, gospodine, da bih je oslobodio sebe!

MAJKA: I da bi se on oslobodio!

OTAC: I ja, jeste, gospodine, primam! I iz toga je nastalo veliko zlo. Ali dobra radi sam to ja uradio... I više zbog nje nego zbog sebe: kunem se! (Prekrstiće ruke na grudima; okrećući se odmah zatim Majci) Jesam li te ikada zaboravio, reci, jesam li; sve dok te on nije odveo, iznenada, bez moga znanja, u drugu zemlju, uznemiren onim mojim čistim interesovanjem, čistim, verujte, gospodine, bez ikakve zadnje namere. Sa neverovatnom nežnošću sam se interesovao za njenu novu dečicu koja su rasla. Može vam to i ona potvrditi! (Pokaže Pastorku)

PASTORKA: Eh, drugo je to! Dok sam bila mala, mala, znate, sa kikama i

gaćicama koje su mi virile iz suknje - tako mala - viđala bih ga pred kapijom škole, kada sam izlazila. Dolazio je da vidi kako rastem...

OTAC: To je zlobno! Gadno! (Direktoru, odmah, uzbuđeno, objašnjavajući) Kad je ona otišla, gospodine, (pokaže Majku) kuća mi je ostala prazna. Ona je bila mora za mene, ali mi je punila kuću! Išao sam sam po tim sobama k'o muva bez glave. Onaj tamo, (pokaže Sina) vaspitan van kuće - ne znam - tek što se vratio, kao da više i nije bio moj. Kada je između mene i njega nestalo majke, rastao je za sebe, odvojeno, bez ikakve veze, osećajne ili intelektualne, sa mnom. I onda (biće čudno, ali je tako), u meni se najpre probudila radoznalost, a zatim sve su me više privlačila njena deca, koja su moje delo: pomisao na nju počela je da ispunjava prazninu koju sam osećao oko sebe. Imao sam potrebu, baš pravu potrebu, da znam da ta porodica živi u miru, sva zaokupljena najjednostavnijim životnim brigama, srećna što je izvan i daleko od zapletenih muka moga duha. I da bih se u to uverio odlazio sam da vidim to dete pri izlasku iz škole.

PASTORKA: Da! Išao je za mnom ulicom: smešio mi se, a kada bih stigla do kuće, pozdravljao me je rukom, ovako! Gledala sam ga sva u čudu, neljubazno. Nisam znala ko je. Rekoh to majci. I mora da je ona odmah shvatila ko je. (Majka će potvrdno klimnuti glavom) U prvi mah me više nije slala u školu, za nekoliko dana. Kada sam ponovo pošla u školu, videh ga na izlazu - tako smešnog! - sa jednim zavežljajem u rukama. Priđe mi, pomilova me; i izvuče iz onog zavežljaja velik slamni šešir i venčić majskih ružica - za mene!

DIREKTOR: Ali to je sve pripovedanje, gospodo moja!

SIN (Prezirno): Pa da, literatura! Literatura!

OTAC: Kakva literatura! To je život, gospodine! Strast!

DIREKTOR: Možda! Ali nije za predstavljanje!

OTAC: Slažem se, gospodine! Jer to je prošlost. Ja i ne kažem da to treba predstavljati. Kao što vidite, ona, zaista, (pokaže Pastorku) nije više ona devojčica sa kikama...

PASTORKA: I gaćicama koje su joj duže od suknje!

OTAC: Tragedija tek počinje, gospodine! Nova, složena.

PASTORKA (Smrknuta, ponosna, istupajući napred): Tek što je umro moj otac...

OTAC (Odmah, da bi je sprečio da govori): Došla je beda, gospodine! Vraćaju se ovamo, bez moga znanja. Zbog njene gluposti. (Pokaže Majku) Jedva ume da piše; ali mogla je da mi piše preko kćeri, preko ovog dečka, da su u bedi!

MAJKA: Ali recite mi, gospodine, otkud sam mogla da znam za ta njegova osećanja.

OTAC: To i jeste tvoja krivica, što nikada nisi mogla da pogodiš moja osećanja!

MAJKA: Posle toliko godina razdvojenosti i posle svega onoga što se dogodilo...

OTAC: A šta, da nisam ja kriv što vas je ona poštenjačina tako odveo?

(Obraćajući se Direktor) Kažem vam, iznenadno... Jer je tamo našao neko mesto. Nisam mogao da doznam gde su; i onda, silom prilika, posle toliko godina oslabilo je moje interesovanje. Tragedija izbija, gospodine, neočekivano i silovito, po njihovom povratku, onda kada ja, nažalost, naveden nevoljom svoje još žive puti... ah, nevoljom, nevoljom, zaista, za jednog usamljenog čoveka koji neće da stvara veze što ponižavaju: ne još tako star da se može lišiti žene, a ne više tako mlad da može lako i bez stida da je traži! Nevolja? Šta kažem! Užas, užas: jer nijedna žena mu više ne može pružiti ljubavi... A kad se to već jednom shvati, onda bi se trebalo odreći toga... eh! Gospodine, svako pred drugima navlači na sebe dostojanstvo: ali dobro zna šta u sebi proživljava, što se ne može poveriti drugome. Popušta se, popušta iskušenju: da bismo odmah zatim, u velikoj žurbi, podigli, čitavo i čvrsto kao ploču na grobnici, naše dostojanstvo, koje skriva i uklanja za nas same svaki trag i samo sećanje na sramotu. I tako je to sa svima! Nedostaje samo hrabrosti da se kažu neke stvari!

PASTORKA: A svi je imaju kada ih treba činiti!

OTAC: Svi! Ali krijući! Zato i treba više hrabrosti da se te stvari kažu! Jer dovoljno je da ih neko kaže - i gotovo! - već mu se prilepi da je cinik. A to nije istina, gospodine - taj je kao i svi drugi: bolji, čak bolji, jer se ne boji da nađe, lučom svoga razuma, rumen stida, tamo, u onom što je životinjsko u čoveku, koji uvek zatvara oči da to ne bi video. Žena, eto, žena, doista, kakva je? Posmatra nas, draži, izaziva. Zgrabite je! Tek što ste je stegli, odmah sklapa oči. To je znak njene predanosti. Znak kojim kaže čoveku: "Budi slep, ja sam slepa!"

PASTORKA: A kada ih više ne sklopi? Kada više ne oseća potrebu da sklapajući oči pred samom sobom skriva rumen svoga stida, nego, naprotiv, već suvim i neosetljivim očima vidi rumen na čoveku, koji je i bez ljubavi sebe oslepio? Ah, što su odvratne onda sve te intelektualne petljivine, sva ta

filozofija koja otkriva životinju, pa onda hoće da je spase, opravda... Ne mogu više da ga slušam, gospodine! Jer kad je čovek prinuđen da tako "pojednostavi" život - odbacujući taj "ljudski" balast, svaku težnju za čistotom i čednošću, uzvišenijim osećanjima, - odbacujući dužnost, svaki sram i stid, ništa ne izaziva veći prezir i gađenje od takvih pokajanja: to su krokodilske suze.

DIREKTOR: Pređimo na stvar, pređimo na činjenice, gospodo draga! To je obično raspravljanje!

OTAC: Evo odmah, gospodine. Ali činjenica je kao džak, prazan se ne drži. Da bi se držao, treba u njega staviti razloge i osećanja koji ga određuju. Ja nisam mogao da znam da će posle smrti onog čoveka, kada su pali u bedu, ona (pokaže Majku) početi da radi kao krojačica da bi izdržavala decu i da će poći baš kod one... kod one Madam Pače.

PASTORKA: Otmena krojačica, ako hoćete da znate, gospodo! Prividno radi za najotmenije gospođe, ali je sve tako udesila da te najotmenije gospođe rade za nju... a da ne govorimo o drugim koje su takve!

MAJKA: Verovaćete mi, gospodine, kad vam kažem da nisam mogla ni pomisliti da mi ona podvodačica daje posla zato što joj je zapala za oko moja kći...

PASTORKA: Jadna mama! Znate li, gospodine, šta je ona tamo radila čim bih joj odnela ono što je majka sašila? Pokazivala mi je robu koju joj je upropastila majka šijući; pa mi je oduzimala, oduzimala. Tako, vi ćete shvatiti, plaćala sam ja, a ova jadnica je mislila da se žrtvuje za mene i ono dvoje šijući čak i noću za Madam Pače!

Pokreti i uzvici negodovanja Glumaca.

DIREKTOR: I tamo ste vi jednom sreli...

PASTORKA (Pokazujući Oca): Njega, njega, da, gospodine! Starog klijenta! Videćete kakva scena! Veličanstvena!

OTAC: A kad je ona, majka, naišla...

PASTORKA (Odmah, zlobno): Skoro u pravi čas!

OTAC (Vičući): Ne, ne u pravi čas! Jer srećom sam je prepoznao na vreme! I odvedem ih sve svojoj kući, gospodine! Možete sad da zamislite moju i njenu situaciju, jedno pred drugim; ona, ovakva kakvu je, vidite; a ja više ne mogu da joj pogledam u oči!

PASTORKA: Divno! Ali da li se može, gospodine, tražiti od mene da se ponašam kao dobro vaspitana, skromna gospođica, puna vrlina, u skladu sa onim njegovim prokletim težnjama "za postojanim moralnim zdravljem"?

OTAC U tome je sva moja tragedija, gospodine: u mom saznanju da svako od nas - vidite - veruje da je "jedan", a nije tako: on predstavlja "mnoge", gospodine, "mnoge", prema svim mogućnostima bića koja su u nama: "jedan" sa ovim, "jedan" sa onim - sasvim različitim ljudima! I sa varkom, međutim, da ste "jedan isti" za sve, i stalno "taj jedan" koji verujemo da jesmo u svakom našem postupku. Nije tako! Nije tako! To lepo zapazimo kada, nekim nesrećnim slučajem, odjednom ostanemo zakačeni za neki naš postupak: primetimo da nismo svim svojim bićem u tom postupku, i da bi, dakle, bila strašna nepravda kada bi se o nama po njemu sudilo. Bila bi silna nepravda držati nas tako

zakačene za stub sramote za ceo jedan život, kao da se on čitav nalazi sabran u tom jednom postupku! Sada će vam biti jasna zloba ove devojke! Iznenadila me na jednom mestu, na jednom delu, gde i kako nije trebalo da me upozna, videla me onakvim kakav ja ne mogu da budem za nju. I sada hoće da mi pripiše jednu realnost koju ja nikada nisam mogao očekivati da ću predstavljati za nju, jednu realnost iz jednog prolaznog, sramotnog časa mog života. To, to, gospodine, ja pre svega osećam. I videćete da će po tome drama dobiti veliku vrednost. Ali tu su i situacije drugih! Njegova... (Pokaže Sina)

SIN (Stresavši se prezrivo): Ostavi mene na miru, ja s time nemam nikakve veze!

OTAC: Kako nemaš?

SIN: Nemam i neću da imam, jer tebi je dobro poznato da nisam stvoren za to da se nalazim među vama!

PASTORKA: Pa da, mi smo prost svet! - A on je fini! - Ali možete da vidite, gospodine, da koliko god puta ga pogledam, da bih ga prikovala svojim prezirom, on odmah obara oči - jer zna koliko mi je zla pričinio.

SIN (Jedva je gledajući): Ja?

PASTORKA: Ti! Ti! Tebi, dragi, treba da sam zahvalna za ulicu na kojoj sam se našla! Tebi! (Užasnuti pokreti među glumcima) Zar nisi ti svojim ponašanjem uklonio, da ne kažem intimnost, nego onu blagonaklonost u kući koja izvlači goste iz neprilike? Postadosmo uljezi koji prodiru u kraljevstvo tvog "zakonitog prava!" Gospodine, želela bih da ste bili prisutni za vreme nekih scena u četiri oka između mene i njega! Kaže da sam sve tiranisala. Ali vidite! Baš takvo

njegovo ponašanje me je i navelo da se koristim onim razlogom koji on naziva "podlim"; razlogom zbog kojega sam ušla kao gazdarica u njegovu kuću sa svojom majkom, koja je i njegova mati!

SIN (Krenuvši polako napred): Svi oni imaju aduta, gospodine, svima njima je lako istupati protiv mene. Ali zamislite vi jednog sina kome jednog lepog dana, dok mirno sedi u kući, upada tako, sva izazovna, neka gospođica i traži njegovog oca kome ima ne znam šta da kaže; pa je onda vidi kako se vraća, opet sa istim ponašanjem, sa tom devojčicom; pa je gleda kako se odnosi prema ocu - ko zna zašto - na veoma dvosmislen i "poslovan" način tražeći od njega novaca; i to sa izvesnim tonom koji daje na znanje da ih on mora dati, jer je obavezan da ih da...

OTAC: Pa zaista i imam tu obavezu: to je za tvoju majku!

SIN: A šta ja znam? Zar sam je ja ikada video, gospodine? Kada sam ja o njoj nešto čuo? Pojavi se ona jednom s njom (pokaže Pastorku) sa onim dečkom i onom devojčicom; kažu mi: "Znaš? To je i tvoja majka!" Po njenom ponašanju mogu da naslutim iz kog razloga su tako iznebuha upali u kuću... Gospodine, ono što ja trpim, što ja osećam, ne mogu i neću da izrazim. Jedva da bih to nekome u poverenju kazao, a ne bih želeo ni samom sebi. Ne može, dakle, biti ni reči, kako vidite, o bilo kakvoj akciji s moje strane. Verujte, verujte mi, gospodine, da sam ja jedno dramski neostvareno lice i da se rdavo, veoma rdavo osećam u njihovom društvu? Neka me ostave na miru!

OTAC: Kako? Dozvoli! Ako je baš zbog toga što si ti takav...

SIN (Ogorčeno): A šta ti znaš kakav sam ja? Jesi li se ikada brinuo o meni?

OTAC: Slažem se! Slažem se! A nije li i to izvesna situacija? To tvoje izdvajanje koje meni tako teško pada, a i tvojoj majci koja te, vrativši se kući, skoro prvi put vidi, tako odraslog, ne poznajete, a zna da si njen sin... (Pokazujući Direktor prstom Majku) Eto, gledajte je: plače!

PASTORKA (Ljutito, udarajući nogom): Kao prava glupača!

OTAC (Pokazujući odmah i nju Direktor): A ona to ne može da podnese, zna se! (Vraćajući se na Sina) Kaže da nema veze s time, a on je bezmalo stožer cele radnje! Pogledajte onog dečka, koji je stalno uz majku, ustrašen, unižen... Takav je zbog njega. Možda je baš njegova situacija najteža: oseća se strancem, više od svijui; i oseća, jadnik, mučno poniženje što je primljen u kuću - tako, iz samilosti... (Poverljivo) Sav je na oca! Ponizan, ne govori...

DIREKTOR: Ali to nije nimalo zgodno! Vi i ne slutite koliko dečaci smetaju na sceni.

OTAC: Ali on će vam se odmah ukloniti, znate! I ona devojčica, ona odlazi prva...

DIREKTOR: Odlično, vrlo dobro! Uveravam vas da me sve to interesuje, veoma živo interesuje. Naslućujem da tu ima materijala za odličnu dramu!

PASTORKA (Pokušavajući da uđe u razgovor): Sa takvim licem kao što sam ja!

OTAC (Terajući je, sav uzbuđen zbog odluke direktora): Ti da ćutiš!

DIREKTOR: Da, nova...

OTAC: Silno nova, gospodine.

DIREKTOR: Ali treba zaista imati hrabrosti pa baciti tu dramu na ovaj način preda me.

OTAC: Razumećete, gospodine: rođeni kao da smo za scenu...

DIREKTOR: Vi ste sigurno glumci amateri?

OTAC: Ne: kažem rođeni za scenu jer...

DIREKTOR: Ta nemojte, mora da ste već igrali!

OTAC: Ali ne, gospodine: samo onoliko koliko svako od nas igra ulogu koju je sebi dodelio, ili koju su mu drugi dodelili u životu. A iz mene govori sama strast koja, čim se raspali, uvek deluje pomalo teatralno...

DIREKTOR: Ostavimo to, ostavimo to! - Ali razumećete, dragi gospodine, da bez autora... Mogao bih vas uputiti nekom autoru...

OTAC: Ali ne, gledajte: budite to vi!

DIREKTOR: Ja? Ta šta pričate?

OTAC: Da, vi! Vi! Što da ne?

DIREKTOR: Zato što nikada nisam bio autor!

OTAC: A što sada da ne budete, dozvolite? Za to nije potrebno ništa naročito. Toliki se time bave! Vaš zadatak je utoliko lakši što smo svi ovde, pred vama, živi.

DIREKTOR: Ali to nije dovoljno!

OTAC: Kako nije dovoljno? Gledajući kako proživljavamo našu dramu...

DIREKTOR: Jeste! Ali treba i neko koji će to da napiše!

OTAC: Ne, jedino neko koji će da je prevede u akciju, imajući je tu, pred sobom, scenu po scenu. Biće dovoljno da se u prvi mah samo nešto baci na hartiju, a zatim: probe!

DIREKTOR (Penjući se ponovo, u iskušenju, na pozornicu): Eh... Skoro da ste me doveli u iskušenje... Tako, igre radi... Moglo bi se zaista probati...

OTAC: Tako je, gospodine! Videćete kakve će se scene pojaviti! Ja vam ih mogu odmah označiti!

DIREKTOR: Privlači me... Privlači. Dede, da probamo. Pođite sa mnom u garderobu. (Obraćajući se Glumcima) Slobodni ste za trenutak; ali nemojte se mnogo udaljavati. Za petnaestak minuta vratite se ovamo. (Ocu) Da vidimo, pokušajmo... Možda će se moći napraviti nešto zaista neobično.

OTAC: Bez svake sumnje! Ne bi li bilo bolje da i oni pođu? (Pokaže ostala Lica)

DIREKTOR: Neka pođu, neka pođu! (Krenuće; ali će se vratiti i ponovo obratiti Glumcima) Napominjem vam, budite tačni: za petnaest minuta.

Direktor i Šest lica preći će preko pozornice i nestaće. Glumci će ostati i Gledaće zapanjeno jedni u druge.

PRVI GLUMAC: Misli li on ozbiljno? Šta hoće da uradi?

MLADI GLUMAC: To je preispoljna ludost.

TREĆI GLUMAC: Hoće da improvizujemo jednu dramu, tako, odjednom!

MLADI GLUMAC: Baš kao glumci komedije del arte!

PRVA GLUMICA: Ako misli da ću ja sudelovati u takvim šalama...

MLADA GLUMICA: Ali neću ni ja!

ČETVRGI GLUMAC: Hteo bih da znam ko su ti tamo?

Aludiraće na Lica.

TREĆI GLUMAC: Ko hoćeš da budu? Ludaci, ili prevaranti!

MLADI GLUMAC: I on ih sluša?

MLADA GLUMICA: Iz sujete! Iz taštine da izgleda da je autor...

PRVI GLUMAC: Nečuvene stvari! Ako se pozorište, gospodo moja, mora da svede na tako nešto...

PETI GLUMAC: Mene to zabavlja!

TREĆI GLUMAC: Da vidimo na kraju šta će iz toga ispasti!

Tako razgovarajući Glumci će napustiti pozornicu; jedan deo će izići na vrata u dnu, a drugi će otići u svoje Garderobe. Zavesa se neće spustiti. Predstava će se prekinuti za dvadesetak minuta. Pozorišno zvonce će najaviti da se predstava nastavlja. Iz garderoba, na vrata i čak iz sale vratiće se na pozornicu Glumci, Majstor scene, Mehaničar, Šaptač i, istovremeno, Direktor drame i Šest lica. Kada se svetla u sali zagase, pozornica će ponovo biti osvetljena kao i pre.

DIREKTOR: Dede, gospodo! Jesmo li svi tu? Pažnja, pažnja. Počinjemo!
Mehaničar!

MEHANIČAR: Evo me!

DIREKTOR: Namestite odmah mali salon. Biće dovoljna dva krila i dno sa vratima. Samo smesta, molim vas!

Mehaničar će odmah poći da izvrši naređenje i, dok se Direktor bude sa Majstorom scene, Rekvizitarom, Šaptačem i Glumcima dogovarao o predstavi, postaviće jedva nagoveštenu scenu: dva krila i dno sa vratima, na ružičaste i zlatne pruge.

DIREKTOR (Rekvizitaru): A vi pogledajte imamo li među rekvizitima neki otoman.

REKVIZITAR: Imamo, gospodine, onaj zeleni.

PASTORKA: Ne, ne kakav zeleni! Bio je žut, na cvetove, plišani, vrlo širok!
Silno udoban!

REKVIZITAR: E, takav nemamo.

DIREKTOR: Ne mari! Donesite onaj koji imamo.

PASTORKA: Kako ne mari! Čuveno kanabe Madam Pače!

DIREKTOR: To je samo za probu! Molim vas, ne mešajte se! (Majstoru scene)
Pogledajte imamo li kakvu vitrinu, da bude duga i niska.

PASTORKA: Stočić, stočić od mahagonija, za plavičasti koverat!

MAJSTOR SCENE (Direktoru): Ima onaj mali, pozlaćeni.

DIREKTOR: U redu, uzmite taj!

OTAC: I jedno ogledalo.

PASTORKA: A paravan! Paravan, molim vas: kako ću bez njega!

MAJSTOR SCENE: Dobro, paravana imamo koliko hoćete.

DIREKTOR (Pastorki): Onda i poneki čiviluk, zar ne?

PASTORKA: Da, mnogo, mnogo!

DIREKTOR (Majstoru scene): Pogledajte koliko ih ima i naredite da ih donesu.

MAJSTOR SCENE: Ništa ne brinite, ja ću se postarati!

Majstor scene će pojuriti da izvrši naređenje; dok Direktor bude razgovarao sa Šaptačem, sa Licima i Glumcima, preneće sa Radnicima nameštaj i razmestiće ga onako kako mu bude izgledalo da je najzgodnije.

DIREKTOR (Šaptaču): Vi, dotle, zauzmite svoje mesto. Pazite: ovo je nacrt scena, čin po čin. (Pružiće mu nekoliko listova hartije) Ali sada treba da izvršite podvig.

ŠAPTAČ: Da stenografišem?

DIREKTOR (Radosno iznenađen): O, vrlo dobro, vi znate stenografiju?

ŠAPTAČ: Možda ne znam da sufliram; ali stenografiju...

DIREKTOR: Sve bolje i bolje! (Obraćajući se jednom Binskom radniku)

Donesite hartije iz moje garderobe, mnogo, mnogo, koliko god nađete!

Radnik će otrčati i vratiće se malo docnije sa pozamašnom količinom hartije koju će dati Šaptaču.

DIREKTOR (Šaptaču, nastavljavajući): Pratite scene onako kako budu igrane, i nastojte da zabeležite dijaloge, bar one najvažnije! (Onda, obraćajući se Glumcima) Uklonite se, gospodo! Evo, stanite na ovu stranu (pokaže levo od sebe) i pažljivo pratite!

PRVA GLUMICA: Ali, dozvolite, mi...

DIREKTOR (Preduhitivši je): Neće biti potrebno da improvizujete, budite mirni!

PRVI GLUMAC: A šta treba da radimo?

DIREKTOR: Ništa! Gledajte i slušajte, za sada! Svako će, posle, dobiti napisanu svoju ulogu. Sada ćemo, kako tako, obaviti probu! Obaviće je oni! (Pokaže Lica)

OTAC (Kao da je pao s neba usred te zbrke na pozornici): Mi? Kako to mislite, dozvolite, probu?

DIREKTOR: Da probate - da probate za njih! (Pokaže Glumce)

OTAC: Ali lica smo mi...

DIREKTOR: U redu: lica; ali ovde, dragi gospodine, ne igraju lica. Ovde igraju glumci. Lica su tamo u knjizi (pokaže na Šaptačevo mesto) - kada postoji knjiga!

OTAC: Baš zato! Pošto ne postoji, a vi, gospodo, imate tu sreću da se pred vama nalaze živa lica...

DIREKTOR: Lepo bogami! Hteli biste sve sami da uradite? Da igrate, da vi iziđete pred gledaoce?

OTAC: Pa sigurno.

DIREKTOR: O, uveravam vas da biste priredili divnu predstavu!

PRVI GLUMAC: A šta ćemo onda mi ovde?

DIREKTOR: Ne misle, valjda, da oni znaju da igraju! Smešno... (Glumci će se zaista nasmejati) Eto, vidite, smeju se! (Priseća se) Ah, da! Trebalo bi podeliti uloge. Ali to je lako, već su određene same po sebi (Drugoj glumici) Vi, gospođo, budite Majka. (Ocu) Trebalo bi joj dati neko ime.

OTAC: Amalija, gospodine.

DIREKTOR: Ali to je ime vaše žene. Nećemo je valjda zvati njenim pravim imenom.

OTAC: A što da ne, dozvolite? Kad se tako zove... Ali, ako gospođa treba da to bude... (Jedva će rukom pokazati Drugu Glumicu) Za mene je ona (pokaže Majku) Amalija, gospodine. Ali odredite vi... (Sve će više bivati smeten) Više ne znam šta da vam kažem... Ne znam, moje sopstvene reči počinju da mi zvuče nekako izveštačeno.

DIREKTOR: Ali ne obraćajte pažnju na to! Mi ćemo se pobrinuti da nađemo pravi ton! A što se tiče imena, ako vi hoćete da bude Amalija, biće Amalija; ili ćemo naći neko drugo ime. Za sada ćemo ovako podeliti uloge (Mladom Glumcu): vi ćete biti Sin; (Prvoj glumici) vi, gospođice, razume se, Pastorka.

PASTORKA (Veselo): Kako, kako? Ja da budem ta tamo? (Prasnuće u smeh)

DIREKTOR (Ljutito): Šta je tu smešno?

PRVA GLUMICA (Ozlojeđena): Nikada se niko nije usudio da mi se podsmeva! Zahtevam da me poštuju, ili ću da odem!

PASTORKA: Ali nemojte, molim vas, ja se ne smejem vama.

DIREKTOR (Pastorki): Trebalo bi da se osećate počastvovani da vas predstavlja...

PRVA GLUMICA (Odmah, gnevno): "Ta tamo!"

PASTORKA: Ali nisam to vama kazala, verujte! Govorila sam o sebi, jer ne mogu da vidim sebe u vama, eto. Ne znam, ni po čemu... ni po čemu ne liči na mene!

OTAC: Jeste, to je; vidite, gospodine! Naš izraz...

DIREKTOR: Ta kakav vaš izraz! Mislite li vi da sa sobom nosite svoj izraz? Nikako!

OTAC: Kako? Nemamo svoj izraz?

DIREKTOR: Nikako! Vaš izraz dobija ovde svoju sadržinu, ovde mu glumci daju telo i lik, glas i pokret. Glumci, koji su umeli da dadu izraz mnogo uzvišenijoj sadržini prema kojoj je ta vaša tako sićušna; a ako se bude održala na sceni, verujte, to će biti zasluga samo mojih glumaca.

OTAC: Ne usuđujem se da vam protivurečim, gospodine. Ali, verujte, za nas je

to užasna patnja; za nas, ovakve kakve nas vidite, sa ovim telom, sa ovim likom...

DIREKTOR (Prekidajući nestrpljivo): Šminka će to popraviti, sve će to šminka popraviti, dragi gospodine, sve što se odnosi na lik!

OTAC: U redu; ali glas, pokret...

DIREKTOR: Oh, najzad! Ovde, vi kao vi ne možete da budete! Ovde postoji glumac koji vas predstavlja; i gotovo!

OTAC: Razumem, gospodine. Ali sada, čini mi se, pogađam zašto nas ni naš autor, koji nas je video ovako žive, nije hteo postaviti na scenu. Neću da vređam vaše glumce. Bog da me sačuva! Ali pri pomisli da me sada predstavlja ne znam ko...

PRVI GLUMAC (Ustajući i oholo polazeći prema njemu, praćen veselim Mladim Glumicama koje će se smeјati): Ja, ako nemate ništa protiv.

OTAC (Ponizno i blago): Veoma sam počašćen, gospodine. (Pokloniće se) Ali eto, mislim, ma koliko se gospodin trudio, svom svojom voljom i umetnošću, da me primi u sebe... (Zbuniće se)

PRVI GLUMAC: Dovořite, dovořite.

Smeћ kod Glumica.

OTAC: Eto, da kaћem, vaša gluma, čak i kad upotrebljavate šminku da biste ličili na mene... kako da kaћem, sa tim vašim stasom... (svi Glumci će se nasmeјati) teško da će moći mene da prikaće, da me prikaće onakvim kakav

stvarno jesam. To će pre da bude, ne govorimo o liku, pre će da bude onakav kakav vi smatrate da sam ja, kakvim me vi osećate, ako me osećate, a ne onakav kakvim ja samog sebe osećam. I čini mi se da onaj koji treba da o nama sudi mora o tome da vodi računa.

DIREKTOR: Vi se, kanda, brinete o sudu kritike? I ja još to slušam! Pustite kritičare neka pričaju. A mi se postarajmo da postavimo komediju, ako možemo! (Odvajajući se i gledajući okolo) Hajdemo, hajdemo! Je li scena već postavljena? (Glumcima i glumicama) Sklonite se, sklonite! Pustite me da vidim. (Sići će sa pozornice) Ne gubimo više vremena! (Pastorki) Mislite li da je ovako dobro?

PASTORKA: Pravo da vam kažem ja se ne snalazim.

DIREKTOR: Ta idite, molim vas? Nećete valjda da vam izgradim istu onakvu sobu koja se nalazila iza radnje Madam Pače! (Ocu) Rekoste salon na cvetove?

OTAC: Da, gospodine. Beo.

DIREKTOR: Nije beo; prugast je; ali ne mari! Što se tiče nameštaja, čini mi se da je, otprilike, u redu! Taj stočić primaknite malo više napred, ovamo! Binski radnici će izvršiti naređenje.

DIREKTOR (Rekvizitaru): A vi potražite jedan koverat, plavičast ako je moguće, i dajte ga gospodinu. (Pokaže Oca)

REKVIZITAR: Koverat za pisma?

DIREKTOR I OTAC: Za pisma, za pisma.

REKVIZITAR: Odmah! (Izići će)

DIREKTOR: Hajdemo! U prvoj sceni je Gospođica. (Istupiće Prva glumica) Ne, vi pričekajte! Rekoh, Gospođica. (Pokazaće Pastorku) Vi ćete posmatrati...

PASTORKA (Dodajući odmah): Kako je proživljavam!

PRVA GLUMICA (Pogođena): Umeću i ja da živim u njoj, ne sumnjajte, čim počnem!

DIREKTOR (Hvatajući se za glavu): Gospodo moja, ne pričajmo više naprazno! Dakle, u prvoj sceni je Gospođica sa Madam Pače. Oh, (zbuniće se, gledaće oko sebe i popeće se ponovo na pozornicu), a ta Madam Pače?

OTAC: Nije sa nama, gospodine.

DIREKTOR: Šta da radimo?

OTAC: Ali živa je, živa je i ona!

DIREKTOR: Dobro! Ali gde je?

OTAC: Evo, pustite me da kažem. (Obraćajući se Glumicama) Kad bi mi gospođe učinile uslugu i dale mi za časak svoje šešire.

GLUMICE (Nešto iznenađene, a nešto smejući se, u horu): Šta? Šešire? Šta kaže? Zašto? Pazi, molim te!

DIREKTOR: Šta ćete sa šeširima?

Glumci će se nasmejati.

OTAC: O, ništa, hoću za trenutak da ih stavim na ove čiviluke. A trebalo bi da neka gospođa bude tako ljubazna pa da skine i mantil.

GLUMCI (Kao gore): I mantil? A zatim? Mora biti da je lud!

PONEKA GLUMICA (Kao gore): Ali zašto? Zašto samo mantil?

OTAC: Da ih za trenutak obesim... učinite mi tu uslugu. Hoćete li?

GLUMICE (Smejući se i dalje, skidaju šešire, poneka i mantil, i vešaju ih na čiviluke): Što da ne? Evo! Ali to je, zaista, smešno! Treba li da ih izložimo!

OTAC: Baš tako, gospođo: da ih izložite, ovako!

DIREKTOR: Ali može li se znati zašto?

OTAC: Evo zašto, gospodine: ako joj bolje pripremimo scenu, privučena možda stvarima kojima trguje, ko zna da neće doći k nama... (Pozivajući ostale da pogledaju prema ulazu u dnu pozornice) Gledajte! Gledajte!

Vrata u dnu će se otvoriti i zakoraknuće unutra Madam Pače, silno debela ženetina, sa pompeznom perikom boje šargarepe i crvenom ružom po strani, noseći je na španski način; sva namazana, odevena s nezgrapnom elegancijom u drečavo žutu svilu; u jednoj ruci joj je lepeza od perja, a u drugoj, podignutoj, drži zapaljenu cigaretu. Kada se ona ukaže, Glumci i Direktor sjuriće niz stepenice sa pozornice, tresavši od straha, i potrčaće prolazom. Međutim,

Pastorka će pritrčati Madam Pače, ponizno, kao da se nalazi pred svojom Gazdaricom.

PASTORKA (Pritrčavši): Evo je! Evo je!

OTAC (Sav presrećan): Ona je! Znao sam ja! Tu je!

DIREKTOR (Savlađujući prvo zaprepašćenje, ljutito): Kakvi su to trikovi?

PRVI GLUMAC (Skoro istovremeno): Pa gde se mi to nalazimo?

MLADI GLUMAC (Kao gore): Otkuda se sad ova pojavila?

MLADA GLUMICA (Kao gore): Čuvali su je negde!

PRVA GLUMICA (Kao gore): To je nekakva opsena.

OTAC (Nadvikujući proteste): Ali dozvolite! Zašto u ime jedne obične istine, istine činjenica, hoćete da pokvarite ovo čudo jedne stvarnosti koja se rađa, stvarnosti koja je zazvana, privučena, stvorena samom scenom i koja ima mnogo više prava nego vi da ovde živi; jer je mnogo istinitija od vas samih? Koja će Glumica među vama da kreira Madam Pače? E pa, dobro, to je Madam Pače! Dozvolićete mi da će Glumica koja je bude kreirala biti manje istinita od nje same! Pazite: moja ćerka ju je prepoznala i odmah joj je prišla! Pogledajte samo, samo pogledajte tu scenu!

Direktor i Glumci, neodlučni, popeće se ponovo na pozornicu. Ali dok Glumci protestuju i Otac odgovara, ispod glasa, veoma tiho, ukratko: prirodno, kako inače ne bi bilo moguće da se odigra na pozornici, počće scena između Pastorka i Madam Pače. Kada se, na Očevo upozorenje, Glumci budu okrenuli

videće Madam Pače kako Pastorki, uhvativši je za podbradak, podiže glavu; za trenutak će pažljivo slušati, jer neće moći da razaberu reči; odmah zatim će se razočarati.

DIREKTOR: Pa onda?

PRVI GLUMAC: Šta to govori?

PRVA GLUMICA: Ništa se ne čuje!

MLADI GLUMAC: Jače! Jače!

PASTORKA (Odvojivši se od Madam Pače, koja će se smešiti nekakvim dragocenim osmehom, stupiće pred Glumce): "Jače"! Šta jače? To nisu stvari koje se mogu glasno kazati. Ja sam ih mogla glasno reći da bih ga osramotila, (pokaže Oca) to je moja osveta! Ali sa Madam je drukčije: tu je robija posredi!

DIREKTOR: Lepo, bogme! Znači, to je tako! Ali ovde, draga moja, treba da vas čuju! Ne čujemo ni mi, na pozornici! Zamislite tek kada se tu i publika nađe! Treba izvesti scenu. Uostalom, možete slobodno glasno razgovarati između sebe, jer mi nećemo biti ovde, kao sada, da vas slušamo: treba da igrate kao da ste same, u sobi iza radnje, i kao da vas niko ne čuje.

Pastorka će, maliciozno se smešeći, nekoliko puta prstom dražesno pokazati da nije tako.

DIREKTOR: Kako da ne?

PASTORKA (Ispod glasa, tajanstveno): Ima neko ko će da nas čuje, gospodine, ako ona (pokaže Madam Pače) govori glasno!

DIREKTOR (Potpuno zaprepašćen): Treba li još neko da iskrсне?

Glumci će krenuti kao da ponovo žele da pobegnu sa pozornice.

OTAC: Ne, ne, gospodine. Ona misli na mene. Ja treba da budem tamo iza vrata, u iščekivanju, i Madam to zna. Dozvolite mi: idem da bih odmah bio spreman. (Uputiće se)

DIREKTOR (Zaustavljajući ga): Ali ne, sačekajte! Ovde treba poštovati pozorišne propise! Pre nego što vi dođete na red...

PASTORKA (Prekidajući ga): Evo me, odmah! Odmah! Kažem vam, umirem, umirem od želje da proživim ovu scenu! Ako je on sad spreman, ja sam i te kako spremna!

DIREKTOR (Vičući): Ali treba, najpre, da jasno vidimo scenu između vas i te tamo. (Pokaže Madam Pače) Shvatate li već jednom?

PASTORKA: O bože sveti, gospodine: rekla mi je ono što već znate, da je mama opet loše uradila svoj posao; da je materijal upropašćen; i da ja moram da imam strpljenja ako hoću da nas ona, u našoj bedi i dalje pomaže.

MADAM PAČE (Krene napred, pridaje sebi nekakav velik značaj): Eh da, senjor; jer ja ne tražiti korist...

DIREKTOR (Skoro prestravljen): Kako, kako? Zar tako govori?

Svi Glumci će prsnuti u bučan smeh.

PASTORKA (Smejući se takođe): Da, gospodine, govori tako, nekako mešano, vrlo smešno!

MADAM PAČE: Ah, čini se meni nepristojno da se oni mene smeju, ako ja sebe silim govoriti kako mogu italijanski, gospodine!

DIREKTOR: Ali, ne! Naprotiv! Tako, tako govorite, gospođo! Siguran efekat! Ne može biti bolje, da bi se na malo komičan način razbila teška situacija. Govorite tako, baš tako! Odlično!

PASTORKA: Vrlo dobro! Što da ne? To će biti sjajan efekat: čuti na takvom jeziku izvesne predloge! Siguran efekat, jer liči skoro na šalu, gospodine! Svakako ćemo se nasmejati kada nam se kaže da ima "neko staro gospodin" koji hoće "sa mnom zabavljati" - zar ne, Madam?

MADAM PAČE: Staro, da, staro, lepotice; najboljo za tebe; koji, iako se ne dopadne tebe, barem je pametno!

MAJKA (Pobunivši se, na iznenađenje i zaprepašćenje svih Glumaca koji na nju dosad nisu obraćali pažnju, i koji će sada, na njenu viku, skočiti, smejući se, daje zadrže, jer će ona dotle već uspeti da strgne sa Madam Pače njenu periku i da je obori na zemlju): Veštice! Veštice! Ubico! Moju kćer!

PASTORKA (Pritrčavši da zadrži Majku): Nemoj, mama, nemoj! Nemoj, pobogu!

OTAC (Pritrčavši i on, istovremeno): Smiri se, smiri! Sedi!

MAJKA: Sklanjajte je onda dalje od mene!

PASTORKA (Direktoru, koji će takođe pritrčati): Nikako neće biti moguće da mama ostane ovde!

OTAC (Obraćajući se Direktoru): Ne mogu biti zajedno! I zbog toga, vidite, pri našem dolasku ta tamo i nije bila sa nama! Ako budu zajedno, shvatićete, neminovno će sve početi pre vremena.

DIREKTOR: Ne mari! Ne mari! Za sada neka to bude prva skica! Sve će dobro doći, kako bih bolje povezao, pa i ovako konfuzno, razne elemente. (Obraćajući se Majci i vodeći je da sedne na njeno mesto) Hajdete, gospođo, budite mirni, smirite se: sedite!

Pastorka će u međuvremenu doći nasred pozornice i obratiće se Madam Pače.

PASTORKA: Ustanite, ustanite, Madam Pače.

MADAM PAČE (Uvređeno): O, ne, hvala lepo! Nipošto ja tu ostati s tvoja majka prisutna.

PASTORKA: Hajde, uvedite "to staro gospodin" da se sa mnom zabavlja! (Okrenuvši se prema svima, zapovednički) Treba već jednom da damo tu scenu! De, de, napred! (Obraća se Madam Pače) A vi odlazite!

MADAM PAČE: Hoće, hoće - sigurno...

Izići će pokupivši svoju periku i gordo gledajući Glumce koji će joj zapljeskati, smejući se podrugljivo.

PASTORKA (Ocu): A vi uđite! Nema potrebe da zaobilazite! Dođite ovamo! Pravite se kao da ste već ušli! Evo: ja stojim ovde, oborene glave - sva stidljiva! Pa hajde! Dajte glasa od sebe! Kažite meni nepoznatim glasom, kao neko ko dolazi spolja: "Dobar dan, gospođice..."

DIREKTOR (Sišavši sa pozornice): Pazi molim te! Ko ovde upravlja, vi ili ja? (Ocu, koji će neodlučno i smeteno posmatrati) Izvršite to: pođite do kraja ne izlazeći, i vratite se natrag.

Skoro prestravljen, Otac će izvršiti naređenje. Biće veoma bled; ali već će živeti u tom svom kreiranom životu, prilaziće s osmehom, kao da je daleko od njega drama koja će se na nj sručiti. Glumci će odmah pažljivo početi da prate scenu.

DIREKTOR (Tiho, užurbano, Šaptaču u školjki): A vi da pišete, sada!

S C E N A

OTAC (Približavajući se i govoreći nepoznatim glasom): Dobar dan, gospođice.

PASTORKA (Oborene glave, sa uzdržanom odvratnošću): Dobar dan.

OTAC (Pogledaće je malo ispod njenog šešira koji joj skoro skriva lice i, spazivši da je veoma mlada, uzviknuće skoro u sebi, nešto od zadovoljstva, a nešto iz bojazni da se ne kompromituje u riskantnoj avanturi): O... Ali, neće biti da vam je prvi put, zar ne, da ovamo dolazite?

PASTORKA (Kao gore): Ne, gospodine.

OTAC: Jeste li još kada dolazili? (I pošto Pastorka bude potvrdno klimnula glavom) Više nego jednom? (Malo će sačekati odgovor; pogledaće joj ponovo

lice ispod šešira, nasmešiće se, paćereći) Pa onda, nemojte... ne bi više trebalo da ste takvi... Dozvolite da vam ja skinem taj šešir?

PASTORKA (Odmah, da bi ga preduhitrila, uzdržavajući odvratnost): Nemojte, gospodine: sama ću ga skinuti!

Uradiće to užurbano, grčevito. Majka, na suprotnoj strani, prisustvujući toj sceni sa Sinom i sa drugo dvoje manje dece, koja su nekako više njega, uvek uz nju, biće kao na iglama i pratiće različitim izrazima - bola, gneva, zabrinutosti, užasa - reči i pokrete to dvoje; čas će kriti lice, a čas će jecati.

MAJKA: Bože! bože moj!

OTAC (Na taj jecaj će se za jedan dug trenutak kao skameniti; onda će nastaviti istim glasom): Dajte mi, ja ću ga odložiti. (Uzeće joj šešir iz ruke) Uz tako, lepu, dragu glavicu pristajao bi lepši šešir. Hoćete li da mi pomognete da posle izaberemo jedan od ovih kod Madam? Nećete?

MLADA GLUMICA (Prekidajući): Pazite samo! To su naši šeširi!

DIREKTOR (Odmah, veoma ljut): Tišina, bogamu! Ne pravite se duhoviti. Ovo je scena! (Obraćajući se Pastorki) Molim vas, nastavite, gospođice!

PASTORKA (Nastavljajući): Ne, hvala, gospodine.

OTAC: Hajde, nemojte me odbiti! Primite. Uvredićete me, inače... Ima ih lepih, pogledajte! Obradovali bismo i Madam. Zato ih ovde i stavlja!

PASTORKA: Ali nemojte, gospodine, vidite: ne bih ga mogla ni nositi.

OTAC: Bojite li se možda šta će pomisliti kod kuće kad vas odjednom ugledaju sa novim šeširom? Manite! Znate kako se to radi? Znate li šta se kaže kod kuće?

PASTORKA (Grozničavo, jer ne može više da izdrži): Ne zbog toga, gospodine! Ne bih ga mogla nositi, jer sam... kako vidite: mogli ste već da primetite! (Pokaže crnu haljinu)

OTAC: O, u crnini! Oprostite. Vidim, vidim. Molim vas da mi oprostite. Verujte da mi je zaista žao.

PASTORKA (Naprežući se i osmelivši se da bi svladala odurnost i gađenje): Dosta, dosta, gospodine! Ja treba vama da zahvalim, a ne da se vi rastužujete i žalostite. Zaboravite ono što sam kazala. I zbog mene, jasno... (Nastojajući da se nasmeši, pa će dodati) Ne bi trebalo da mislim da sam ovako odevena.

DIREKTOR (Prekidajući, okrenut Šaptaču u školjki i penjući se na pozornicu): Stanite! Stanite! Nemojte pisati, izostavite, izostavite ove poslednje reči! (Obraćajući se Ocu i Pastorki) Vrlo dobro! Vrlo dobro! (Onda samo Ocu) Ovde ćete vi nastaviti, kao što smo se dogovorili! (Glumcima) Dražestan ovaj prizor sa šeširom, zar ne?

PASTORKA: E da, ali ono najbolje tek dolazi! Što ne idemo dalje?

DIREKTOR: Strpite se za trenutak! (Obraćajući se ponovo Glumcima) Jasno, ovo treba igrati sa izvesnom ležernošću...

PRVI GLUMAC: Da, živahno!

PRVA GLUMICA: Pa da, to je sasvim lako! (Prvom glumcu) Možemo odmah da probamo, zar ne?

PRVI GLUMAC: Oh, što se mene tiče... Evo, preći ću odmah tamo da bih mogao da uđem na vrata! (Izići će da bi mogao da se vrati na vrata kulise u dnu)

DIREKTOR (Prvoj glumici): Onda, pazite, završena je scena između vas i Madam Pače, scena koju ću posle ja da napišem. Vi se nalazite... Ta kuda ste krenuli?

PRVA GLUMICA: Sačekajte da stavim šešir... (Uzeće šešir sa čiviluka i staviće ga na glavu)

DIREKTOR: O da, vrlo dobro! Vi, dakle, ostajete tu oborene glave.

PASTORKA (Zabavljena time): Ali nije odevena u crno!

PRVA GLUMICA: Biću odevena u crno, i to mnogo skladnije od vas!

DIREKTOR (Pastorki): Ćutite, molim vas! Gledajte sada! Imaćete i da naučite! (Pljesnuvši rukama) Hajdemo! Hajdemo! Ulazak!

Sići će ponovo sa pozornice da bi dobio utisak o sceni. Otvoriće se vrata u dnu i pojaviće se Prvi glumac sa živahnim, drskim izgledom galantnog starčića. Scena koju će glumci odigrati od prvih reči će izgledati sasvim drukčije, mada ni po čemu neće dobiti prizvuk parodije; pre će izgledati kao da je ulepšana. Prirodno, Pastorka i Otac, pošto uopšte neće moći da poznaju sebe u Prvoj glumici i Prvom glumcu, slušajući kako oni izgovaraju njihove sopstvene reči, izražavaće na razne načine, čas pokretima, čas osmesima, pa onda i otvorenim protestom,

utiske koje budu imali - iznenađenje, čuđenje, patnju, itd., kao što će se docnije videti. Razgovetno će se čuti Šaptačev glas.

PRVI GLUMAC: Dobar dan, gospođice...

OTAC (Odmah, ne uspevajući da se savlada): Ta nije tako!

Pastorka, videći Prvog glumca kako ulazi i kazuje te reči, prasnuće u smeh.

DIREKTOR (Razbešnjem): Tišina! A vi prestajte već jednom da se smejete!

Tako ne možemo dalje!

PASTORKA (Dolazeći iz prednjeg dela pozornice): Ali dozvolite, to je sasvim razumljivo, gospodine! Gospođica (pokaže Prvu glumicu) stoji mirno, na svome mestu; ali kad bih ja bila na njenom mestu, uveravam vas da bih na takvo "Dobar dan", izgovoreno tim glasom i na taj način, prasnula u smeh, baš onako kao što sam uradila!

OTAC (Prišavši nešto i on): Eto, taj izgled, taj ton...

DIREKTOR: Ma kakav izgled! Kakav ton! Sklonite se i pustite me da posmatram probu!

PRVI GLUMAC (Istupajući napred): Ako moram da igram starca koji dolazi u neku kuću na sumnjivom glasu...

DIREKTOR: Ali ne obazirite se na to, zaboga! Nastavite, nastavite, odlično je! (Očekujući da Glumac nastavi) Dakle...

PRVI GLUMAC: Dobar dan, gospođice...

PRVA GLUMICA: Dobar dan...

PRVI GLUMAC (Ponoviće pokret Oca i pogledaće ispod šešira, pa će onda izraziti najpre zadovoljstvo, pa bojazan): O... ali, neće biti da vam je prvi put, nadam se...

OTAC (Ne odolevši, ispravlja): Nije nadam se nego zar ne?, zar ne?

DIREKTOR: Kaže zar ne - upitno.

PRVI GLUMAC (Pokazujući Šaptača): Ja sam čuo nadam se!

DIREKTOR: Dobro, to je sasvim svejedno! Zar ne ili nadam se. Nastavite, nastavite. Možda samo nešto manje naglašeno. Evo, ja ću izvesti, pazite... (Popeće se na pozornicu i izvešće taj deo, počev od ulaska) Dobar dan, gospođice...

PRVA GLUMICA: Dobar dan.

DIREKTOR: O... ali... (obraćajući se Prvom glumcu da bi on zapazio kako je pogledao Prvu Glumicu ispod šešira) Iznenadenje... bojazan i zadovoljstvo... (Nastavljaćući okrenut Prvoj glumici) Neće biti da vam je prvi put, zar ne, da ovamo dolazite... (Obratiće se ponovo Prvom glumcu uz značajan pogled) Je li vam jasno? (Prvoj glumici) A onda vi: "Ne, gospodine". (Ponovo Prvom glumcu) No, kako da kažem? Souplesse! (Sići će sa pozornice)

PRVA GLUMICA: Ne, gospodine...

PRVI GLUMAC: Jeste li još kada dolazili? Više nego jednom?

DIREKTOR: Ta ne! Pustite najpre da ona (pokaže Prvu glumicu) potvrdno klimne glavom. "Jeste li još kad dolazili?"

Prva glumica će malo dići glavu, sklapajući s mukom oči kao da joj je odvratno, pa će na jedno Direktorovo "hajdete" klimnuti dva puta glavom.

PASTORKA (Ne odolevajući): O, bože moj! (I odmah će rukom zapušiti usta da se ne bi nasmejala)

DIREKTOR (Okrenuvši se): Šta je?

PASTORKA (Odmah): Ništa, ništa!

DIREKTOR (Prvom glumcu): Sada vi, sada vi, produžite!

PRVI GLUMAC: Više nego jednom? Pa onda, nemojte... Ne bi više trebalo da ste takvi... Dozvolite da vam ja skinem taj šešir?

Ove poslednje reči Prvi Glumac će izgovoriti takvim glasom i propratiće ih takvim pokretom, da Pastorka, koja i dalje drži ruku na ustima, ma koliko se obuzdavala, neće uspeti da zadrži smeh koji će prasnuti neodoljivo kroz prste na ruci kojom pokriva usta.

PRVA GLUMICA (Rasrdena, vratiće se na svoje mesto): Nisam ja, valjda, ovde da izigravam ludu za tu tamo!

PRVI GLUMAC: Ni ja! Prekinimo već jednom sa tim!

DIREKTOR (Pastorki, vičući): Prestanite! Prestanite već jednom!

PASTORKA: Da, da, oprostite... oprostite...

DIREKTOR: Vi ste nevaspitani! Eto to ste vi! Uobraženi!

OTAC (Nastojeći da se umeša): Jeste, gospodine, tako je, tako; ali oprostite joj...

DIREKTOR (Penjući se na pozornicu): Šta da oprostim? To je nepristojno!

OTAC: Jeste, gospodine, ali verujte, verujte da se dobija tako čudan utisak...

DIREKTOR: Čudan? Kako čudan? Zašto čudan?

OTAC: Ja se divim vašim Glumcima, zaista im se divim. Onom gospodinu (pokaže Prvog Glumca), Gospođici (pokaže Prvu glumicu) ali, eto, izvesno je - oni nisu mi...

DIREKTOR: Sigurno! Kako hoćete da budu vi, kad su glumci?

OTAC: Baš tako, glumci! I igraju oboje dobro naše uloge. Ali verujte da to nama izgleda nešto sasvim drugo, što bi htelo da bude isto, a nije!

DIREKTOR: Kako nije? Pa onda šta je?

OTAC: Nešto, što postaje njihovo; a prestaje da bude naše.

DIREKTOR: Pa to je neminovno! Već sam vam kazao!

OTAC: Jeste, razumem, razumem...

DIREKTOR: Pa onda, dosta! (Obraćajući se Glumcima) Znači da ćemo sami probati, onako kako se to i radi. Probati pred autorima - za mene je uvek bilo prokletstvo! Nikada nisu zadovoljni! (Obraćajući se Ocu i Pastorki) Hajde, da nastavimo s vama; da vidimo hoće li biti moguće da se više ne smežete.

PASTORKA: O, neću više, neću više! Sada je na redu ono najglavnije za mene; budite bez brige!

DIREKTOR: Dakle, kada vi kažete: "Zaboravite ono što sam kazala... i zbog mene, jasno!" (Obraćajući se Ocu) Vi treba odmah da nastavite: "Razumem, o razumem..." I da odmah zapitate...

PASTORKA (Prekidajući): Kako? Šta?

DIREKTOR: Za razlog Vaše crnine!

PASTORKA: Ali nije tako, gospodine! Pazite, kada sam mu ja rekla da ne treba da misli da sam tako odevena, znate šta mi je on odgovorio? "E, pa dobro! Pa onda da skinemo, da skinemo odmah tu haljinicu!"

DIREKTOR: Divno! Odlično! Da uskomešamo celo pozorište?!

PASTORKA: Ali to je istina!

DIREKTOR: Kakva istina, molim vas! Nalazimo se u pozorištu! Istina, do izvesne granice!

PASTORKA: Pa šta onda hoćete, molim vas?

DIREKTOR: Videćete, videćete! Prepustite to meni, sada!

PASTORKA: Ne, gospodine! Od sveg mog gađenja, od svih bolnih i gadnih razloga zbog kojih sam ja "ova" i "ovakva", vi biste hteli da načinite nekakvu romantično-sentimentalnu burgiju u kojoj će me on zapitati zašto sam u crnini, a ja ću mu uplakana odgovoriti da mi je pre dva meseca umro tatica. Ne, ne, dragi gospodine! On treba da mi kaže ono što mi je i rekao: "Pa onda da skinemo, da skinemo odmah tu haljinicu!" A ja, sa svom svojom žalosti i tugom u srcu, pošla sam tamo, vidite, tamo, iza tog paravana, i ovim prstima, koji mi igraju od srama, od gnušanja, otkopčala sam mider, haljinu...

DIREKTOR (Hvatajući se za kosu): Zaboga! Šta govorite?

PASTORKA (Vičući, pomamno): Istinu! Istinu, gospodine!

DIREKTOR: Dobro, ne poričem, biće da je to istina... I razumem, razumem sav vaš užas, gospođice; ali shvatite i vi da sve to nije moguće na pozornici!

PASTORKA: Nije moguće? E pa hvala vam lepo, ja neću tu da ostanem!

DIREKTOR: Ali nemojte, vidite...

PASTORKA: Neću da ostanem! Neću! Ono što je moguće na pozornici vi ste tamo, jedan i drugi, zajedno odredili! Hvala! To mi je sasvim jasno! On hoće odmah da pređe (izveštačeno) na svoje duševne muke; ali ja hoću svoju dramu da igram! Svoju!

DIREKTOR (Kome je već dosadilo, trгнуvši se odlučno): Oh, vašu!

Naposletku, nije reč samo o vašoj, dozvolite! Tu su i drugi! Njegova drama (pokaže Oca), drama vaše majke! Ne valja da se jedno lice toliko istakne, ovlada celom scenom i potisne sve ostale. Treba uklopiti sve u skladnu celinu i igrati ono što se predstavljati može! Znam i ja da svako u sebi ima svoj život i da hoće da ga izrazi. Ali upravo tu i jeste teškoća: treba izraziti samo ono što je potrebno, što je u vezi sa drugima; a time ipak dati da se nasluti i ostali deo života koji ostaje u nama! Lepo bi to bilo kad bi svako lice u kakvom lepom monologu, ili jednostavno u nekom predavanju moglo da istrese pred publiku sve ono što se u njemu kuva. (Dobročudno, pomirljivo) Treba da se savladate, gospođice. I verujte mi, u vašem sopstvenom interesu; jer, upozoravam vas, može da ostavi rđav utisak ta pomamna težnja za razgolićavanjem, to ogorčeno gnušanje, kad ste, oprostite mi, i vi sami priznali da ste se, pre njega, i sa drugima nalazili kod Madam Pače, i to više nego jednom!

PASTORKA (Oborivši glavu, dubokim glasom, pribirajući se izvesno vreme): Istina! Ali imajte na umu da te druge za mene takođe on predstavlja.

DIREKTOR (Ne razumevajući): Kako to, druge? Šta hoćete da kažete?

PASTORKA: Za onoga ko je posrnuo, za sve grehe koji slede, nije li uvek kriv onaj prvi koji je uzrokovao pad. Meni je on kriv, i pre mog rođenja. Pogledajte ga; pa recite da nije tako!

DIREKTOR: Odlično! I zar vam se čini da je mali teret griže savesti koji on nosi? Dajte mu priliku da to predstavi!

PASTORKA: A dozvolite, kako? Kako on može da predstavi svu svoju

"plemenitu" grižu savesti, sve svoje "moralne" patnje, kad vi hoćete da mu prištedite tu grozotu što je jednog lepog dana našao u svom zagrljaju, pošto ju je pozvao da skine crninu koju nosi zbog skore žalosti, već ženu i već posrnulu, onu istu devojčicu, gospodine, onu istu devojčicu koju je išao da gleda pri izlasku iz škole.

Ove poslednje reči izgovoriće glasom drhtavim od uzbuđenja. Majka, slušajući njene reči, svladana provalom nezadrživog jada, koji će se u prvi mah izraziti ponekim prigušenim jecanjem, briznuće u očajnički plač. Uzbuđenje će obuzeti sve. Duga pauza.

PASTORKA (Dodaće, smrknuta i odlučna, čim se Majka počne smirivati): Sada smo još sami ovde, publici nepoznati. Sutra ćete vi o nama dati onakvu predstavu kakvu budete hteli, postavivši je po svojoj volji. Ali hoćete li stvarno da vidite dramu? Da vidite kako je izbila, kako se desila?

DIREKTOR: Pa kako da ne, to i tražim, da bih već sada mogao iz toga da izvadim ono što se može izvaditi!

PASTORKA: Dobro, naredite da iziđe ta majka.

MAJKA (Izranjajući s vriskom iz svoga plača): Ne, ne! Nemojte dozvoliti, gospodine! Nemojte dozvoliti!

DIREKTOR: Samo da bih video, gospođo!

MAJKA: Ja ne mogu! Ne mogu!

DIREKTOR: Ali, oprostite, kad se sve već dogodilo! Ne mogu da shvatim!

MAJKA: Ne, događa se i sada, događa se stalno! Moj ljuti bol nije prividan, gospodine! Ja sam stalno živa i prisutna u svakom trenutku svoga bola, koji se obnavlja, stalno živ i prisutan. Ali ova dva mališana, da li ste ih čuli da govore? Ne mogu više da govore, gospodine! Drže se još za mene da bi moj bol živeo i bio prisutan u meni: ali njih, za njih, više nema, nema ih više! A ova, gospodine, (pokaže Pastorku) pobegla je od mene i izgubila se, izgubila... Ako je ja još vidim ovde to je samo zato, samo zato da bi stalno obnavljala taj živi i uvek prisutni bol, bol koji sam i zbog nje prepatila!

OTAC (Svečano): Večni trenutak, kako sam vam kazao, gospodine! Ona (pokaže Pastorku) je ovde da bi me uhvatila i zadržala u onom prolaznom, sramotnom času mog života; da bi me zakačila, pribila zauvek za stub sramote. Ona se ne može toga odreći, a vi mi, gospodine, doista to ne možete prištedeti.

DIREKTOR: Dobro, ja i ne kažem da to ne treba igrati: to će i biti srž celog prvog čina, sve dok ne dođemo do njenog iznenađenja! (Pokaže Majku)

OTAC: Da. Jer je to moja osuda, gospodine: sva naša strast treba da dođe do vrhunca u njenom završnom krik! (Pokaže i on Majku)

PASTORKA: Još mi zvoni u ušima! Do ludila me je doveo taj krik! - Možete me predstaviti kako god hoćete, gospodine: - ne mari! Čak i odevenu; samo neka mi barem ruke - samo ruke - budu gole, jer, pogledajte, stojeći ovako (približiće se Ocu i nasloniće mu glavu na grudi) s glavom naslonjenom ovako i rukama oko njegovog vrata, videla sam, ovde na ruci, kako kuca jedna žila; i onda, kao da mi je samo ta žila ulivala odvratnost, zažmurih, ovako, ovako, i zagnjurih glavu u njegove grudi! (Okrenuvši se Majci) Vikni, mama, vikni! (Zagnjuriće

glavu u očeve grudi i, podignuvši ramena kako ne bi čula krik, dodaće glasom punim prigušena bola) Krikni, kao što si onda kriknula!

MAJKA (Baci se da ih razdvoji): Ne! Kćeri moja, kćeri! (I pošto ju je odvojila od njega) Grešniče, nečoveče, to je moja kći! Zar ne vidiš da je to moja kći?

DIREKTOR (Odstupivši na taj krik sve do ograde, usred prepasti koja je zavladala Glumcima); Odlično; baš odlično! A onda, zavesa, zavesa!

OTAC (Dotrčavši do njega, grčevito): Jeste, jeste: doista je tako bilo, gospodine!

DIREKTOR (Zadivljen i ubeđen): Pa da, sigurno! Zavesa! Zavesa!

Na ponovljene uzvike Direktora, Mehaničar će spustiti zavesu, ostavivši napolju, kod ograde, Direktora i Oca.

DIREKTOR (Gledajući gore, sa uzdignutim rukama): Baš je stoka! Kažem zavesa da bih označio da čin treba ovako da se završi a on stvarno spušta zavesu! (Ocu, povukavši jedan kraj zavesu, da bi se vratio na pozornicu) Da, da, odlično! Odlično! Sjajan efekat! Treba ovako da se završi. Siguran sam, siguran za uspeh ovog, prvog čina. (Zaći će sa Ocem za zavesu)

Kada se podigne zavesa videće se da su Mehaničari i Dekorateri razgradili onu prvu scenu i da su postavili mali baštenski bazen. Sa jedne strane pozornice sedeće, jedni pored drugih, Glumci, a sa druge strane Lica. Direktor će stajati usred pozornice u stavu razmišljanja, uhvašivši se rukom za bradu.

DIREKTOR (Trgne se posle kratke pauze): O, stigli smo, dakle, dakle, do drugog čina! Pustite meni, pustite meni da izvedem onako kako smo se pre dogovorili, pa će sve biti u redu!

PASTORKA: Naš ulazak u njegovu kuću (pokaže Oca) u inat tome tamo!
(Pokaže Sina)

DIREKTOR (Nestrpljiv): Dobro, ali pustite to meni, kažem vam!

PASTORKA: Samo da se jasno vidi njegovo protivljenje!

MAJKA (Iz svog ugla, klimajući glavom): Sa svim onim što nam se posle toga desilo...

PASTORKA (Okrenuvši se naglo prema njoj): Ne mari! Što je nama gore - utoliko veća griža savesti kod njega!

DIREKTOR (Nestrpljiv): Razumem, razumem! I o tome će se voditi računa, naročito u početku! Ne brinite!

MAJKA (Molećivo): Ali, gospodine, uradite tako da se dobro može shvatiti, moje savesti radi, da sam ja na svaki način nastojala...

PASTORKA (Prekida je prezrivo, i nastavlja): Da me smiri, da mi savetuje da mu ne treba taj inat učiniti! (Direktoru) Udovoljite joj, udovoljite joj, jer ja tako... ja u tome silno uživam: što ga ona pokornije moli, što više pokušava da ga razneži, on se drži na sve većem odstojanju: "odsutan"! Kakvo uživanje!

DIREKTOR: Hoćemo li već jednom da počnemo s tim drugim činom?

PASTORKA: Neću više ni reč da kažem! Samo pazite: neće biti moguće da se ceo čin izvede u bašti, kao što biste vi hteli!

DIREKTOR: Zašto neće biti moguće?

PASTORKA: Zato što je on (pokaže ponovo Sina) stalno u svojoj sobi, izdvojen! A onda, u kući treba da se izvede cela uloga tog jadnog dečka, izgubljenog, kao što sam vam kazala.

DIREKTOR: O da! Ali, s druge strane, razumećete, ne možemo povešati natpise, ili ovako otvoreno menjati scenu, tri-četiri puta u jednom činu!

PRVI GLUMAC: Jednom se i tako radilo...

DIREKTOR: Jeste, kada je publika bila kao ta devojčica tamo!

PRVA GLUMICA: I iluzije mnogo jednostavnije!

OTAC (Odjednom, naš ustajući): Iluzija? Zaboga, ne pominjite iluziju! Ne upotrebljavajte tu reč koja je za nas naročito bolna!

DIREKTOR (Zbunjen): A što da ne, dozvolite?

OTAC: Jeste, bolna! Bolna! Trebalo bi to da shvatite!

DIREKTOR: A onda kako da kažemo? Kako da kažemo za iluziju koju treba da stvorimo, ovde, gledaocima.

PRVI GLUMAC: I to našom igrom...

DIREKTOR: Iluziju neke stvarnosti!

OTAC: Ja vas razumem, gospodine. Međutim, možda vi nas ne možete da razumete. Oprostite! Jer, vidite, vi i vaši glumci imate pred očima i treba da je tako - samo svoju igru.

PRVA GLUMICA (Prekidajući, ljuta): Kakva igra! Nismo valjda deca! Ovde se ozbiljno glumi.

OTAC: Ne poričem. Mislim, u stvari, na igru koja je vaša umetnost i koja upravo i treba da da - kako kaže gospodin - potpunu iluziju stvarnosti.

DIREKTOR: Eto, baš tako!

OTAC: A pomislite sada mi (pokaže sebe i ostalih pet Lica) i nemamo druge realnosti sem ove iluzije!

DIREKTOR (Zbunjen, gledajući svoje Glumce koji će isto tako izgledati kao da su u nedoumici): Šta bi to trebalo da znači?

OTAC (Pošto ih je za trenutak posmatrao, sa bledim osmehom na licu): Pa da, gospodo! Koju drugu da imamo? Ono što je za vas iluzija koju treba stvoriti, za nas je, naprotiv, jedina naša realnost. (Kratka pauza. Poći će nekoliko koraka prema Direktor i dodaće) Ali, uostalom, ne samo za nas, pazite! Dobro razmislite. (Pogledaće ga u oči) Da li biste mi mogli reći ko ste vi? (I ostaće sa prstom uprtim u njega)

DIREKTOR (Uznemiren, sa presečenim osmehom na licu): Kako ko sam? Ja sam ja!

OTAC: A kada bih vam ja kazao da to nije istina zato što ste vi - ja?

DIREKTOR: Odgovorio bih vam da ste ludak!

Glumci će se nasmejati.

OTAC: Imate pravo što se rugate, jer ovde se igra; (Direktoru) a vi mi možete primetiti da samo igre radi taj gospodin (pokaže Prvog glumca) koji je "on", treba da bude i "ja", a ja sam "ovaj ovde". Vidite li da sam vas uhvatio u klopku? Glumci će se ponovo nasmejati.

DIREKTOR (Nervozan): Pa to ste već maločas kazali! Ponavljate?

OTAC: Ne, ne. Nisam stvarno to hteo da kažem. Čak vas pozivam da ostavimo ovu igru (pogleda Prvu glumicu, kao da bi je preduhitrio) – umetničku, umetničku - koju vi obično izvodite sa vašim glumcima; pa ću vas sada ponovo ozbiljno zapitati: ko ste vi?

DIREKTOR (Obraćajući se svojim Glumcima, skoro van sebe od čuda, a ujedno i razljućen): Oh, ali treba biti baš bezobrazan! Neko ko se izdaje za lice dolazi mene da pita ko sam!

OTAC (Dostojanstveno, ali bez nadutosti): Jedno lice, gospodine, može uvek da zapita jednog čoveka ko je. Jer lice zaista ima svoj život, sa sopstvenim obeležjima, po čemu je uvek "neko". Dok čovek - ne kažem sada za vas - čovek uopšte, može da bude i "niko".

DIREKTOR: Dobro! Ali vi to mene pitate, mene - Direktora! Reditelja!

Shvatate li?!

OTAC (Skoro prigušeno, sladunjavo, ponizno): Samo da bih saznao, gospodine, da li vi zaista sadašnjeg sebe vidite onako kao što, na primer, vidite onog sebe iz prošlosti, sa svim iluzijama koje ste onda imali, sa svim stvarima, u sebi i oko sebe, kako su vam onda izgledale - a one su onda za vas postojale, stvarno postojale! Dakle, gospodine: misleći ponovo na one iluzije kojih sada više nemate, na sve one stvari koje vam sada ne izgledaju više "onakvim" kao nekada - zar tada nemate osećanje da vam nestaju pod nogama - da ne kažem ove pozorišne daske - nego da vam nestaje zemlja pod nogama, jer možete zaključiti da ćete "takvi" kao što se sada osećate, da će vam celo vaše sadašnje biće takvo kakvo je, sutra neminovno izgledati kao iluzija.

DIREKTOR (Ne shvati dobro, smeten neobičnom argumentacijom): Pa onda? Šta hoćete time da kažete?

OTAC: O ništa, gospodine. Da vam pokažem da ako mi (opet će pokazati sebe i ostala Lica) osim iluzije nemamo druge realnosti, da bi onda bilo dobro kada biste i vi posumnjali u svoju realnost, u to što danas udišete i dodirujete, jer je i ta realnost - kao i ona jučerašnja - osuđena da vam se sutra otkrije kao iluzija.

DIREKTOR (Odlučivši se da to okrene na smeh): Odlično! Kažite još i to da ste vi, sa komedijom koju ste došli da mi izvedete, istinitiji i stvarniji od mene!

OTAC (S najvećom ozbiljnošću): U to nema sumnje, gospodine!

DIREKTOR: A, tako?

OTAC: Mislio sam da ste to shvatili još u početku.

DIREKTOR: Stvarniji od mene?

OTAC: Pa da, kad se vaša stvarnost menja od danas do sutra...

DIREKTOR: Zna se da može da se menja, sigurno! Menja se neprestano kao i u svih drugih!

OTAC (S uzvikom): Ali naša ne, gospodine! Vidite li? U tome i jeste razlika! Ne menja se, ne može da se menja, niti da bude drukčija, nikada, jer je već određena "ova" - zauvek (to je užasno, gospodine) nepromenljiva realnost; i trebalo bi da vas obuzme jeza kad se nama približavate!

DIREKTOR (Naglo stupivši pred njega, jer mu je odjednom sinula ideja): Hteo bih samo da znam da li se ikada moglo videti neko lice koje, izlazeći iz svoje uloge, počinje tako da sebe brani, iznosi, objašnjava, kao što to vi radite? Da li biste mi to mogli reći? Ja ga nikada nisam video!

OTAC: Niste ga nikad videli zato što pisci obično kriju muke svoga stvaranja. Kada su lica pred svojim autorom, živa, zaista živa, ovaj ima samo da prati njihove reči, njihove pokrete, koje mu sama ona predlažu; i on treba da ih zamišlja i stvara kako oni hoće i teško njemu ako tako ne postupi! Kada se jedno lice rodi, stekne takvu nezavisnost, čak i u odnosu na svoga autora, da ga ostali mogu zamišljati u nizu drugih situacija u koje autor nije ni pomislio da ga dovede; može, ponekad, i da mu se prida takav smisao koji autoru nije nikada ni na um pao!

DIREKTOR: Da, da, to mi je poznato!

OTAC: I što se onda nama čudite? Zamislite kakva je nesreća za jedno lice da se rodi živo, iz fantazije nekog autora, koji mu onda uskraćuje život; recite mi onda, nema li to lice razloga da tako napušteno, živo a bez života, krene da radi ono što mi radimo, sada, ovde pred vama, pošto smo pre toga dugo, dugo, verujte, ubeđivali samog autora i pojavljivali se pred njim - čas ja, čas ona, (pokaže Pastorku) a čas ta jadna mati...

PASTORKA (Krenuvši napred kao u snu): Istina, gospodine, i ja, i ja, toliko puta da bih ga dovela u iskušenje, u onoj njegovoj radnoj sobi punoj sete, u suton, kada on, zavaljen u fotelji, nije mogao da se reši da upali svetlost, i puštao je da mu sobom ovlada tama i da ona oživi od nas koji smo dolazili da ga mamimo. (Kao da sebe još vidi u toj sobi i kao da joj smeta prisustvo svih tih Glumaca) Kad bi svi oni mogli da odu i da nas ostave same! Mama tamo, s tim sinom, ja s tom devojčicom, taj dečko uvek sam, pa ja s njim (pokaže ovlaš Oca) - pa onda ja sama, sama... u onoj tami (odjednom će skočiti kao da hoće da uhvati sebe u onoj svojoj viziji koja joj sija u onoj tami, živa) Oh, moj život! Kakve scene, kakve scene smo mu predlagali! A ja, ja sam ga više od sviju dovodila u iskušenje!

OTAC: Da! Ali možda si baš ti kriva, to tvoje navaljivanje, ta tvoja neumerenost!

PASTORKA: Koješta! Pa on je sam hteo da budem takva! (Priđe Direktor u kao da hoće da mu saopšti nešto u poverenju) Pre verujem, gospodine, da je to zbog nezadovoljstva, ili zbog prezira prema pozorištu, prema onakvom pozorištu kakvo publika obično gleda i hoće...

DIREKTOR: Dalje, dalje, bože sveti, pređimo na činjenice, gospodo moja!

PASTORKA: Oprostite, ali mi izgleda da činjenica imate napretek, posle našeg ulaska u njegovu kuću! (Pokaže Oca) Rekoste da ne možete povešati natpise i menjati scenu svakih pet minuta.

DIREKTOR: Jeste! Tako je! Ali treba ih složiti, grupisati u jednovremenu i zgusnutu radnju; a ne kao što biste vi hteli: najpre da vidite svog malog brata kako se vraća iz škole, pa tumara po mračnim sobama i skriva se iza vrata da bi razmišljao o svemu, pri čemu - kako rekoste?

PASTORKA: Kopni, gospodine, kopni!

DIREKTOR: Nikada nisam čuo za tu reč! No, dobro: "i oči mu samo rastu", je li tako?

PASTORKA: Jeste, gospodine: eno ga tamo! (Pokaže brata koji stoji uz Majku)

DIREKTOR: Bravo! Pa onda biste hteli da se ona devojčica istovremeno igra u bašti, ništa ne znajući. Jedan u kući, a druga u bašti, da li je to moguće?

PASTORKA: Ah, na suncu, gospodine, sva radosna! Njena radost, njeno veselje u toj bašti mi je sva nagrada. Izvučena iz one jadne i turobne sobe gde smo sve četvoro spavali - i ja s njom - ja, zamislite - grozeći se nad svojim ukaljanim telom, pored nje koja me je čvrsto, čvrsto stezala svojim nežnim i nevinim ručicama. U bašti, tek što bi me ugledala, poletela bi da me uhvati za ruku. Velike cvetove nije zapažala; tražila je samo one "maje", "maje" i želela je da mi ih pokaže, s takvom radošću s takvom neopisivom radošću!
Govoreći tako, razdirana sećanjem, briznuće u dug, očajnički plač, a glava će joj

klonuti na ruke naslonjene na stočić. Uzbudjenje će ovladati svima. Direktor će joj se skoro očinski približiti i, da bi je utešio, reći će.

DIREKTOR: Načinićemo i baštu, načinićemo i baštu, ne brinite: i videćete da ćete biti zadovoljni. Kulise ćemo tamo postaviti. (Zovnuvši po imenu jednog Dekoratera) Hej, spusti mi neko stablo! Dva mala čempresa, ovde, pred ovaj bazen!

Videće se kako se odozgo na pozornicu spuštaju dva mala čempresa. Pritrčaviš, Mehaničar će ih prikucati za daske.

DIREKTOR (Pastorki): Kako-tako, samo da se dočara slika. (Pozvaće po imenu Dekoratera) Hej, daj i horizont!

DEKORATER (Odozgo): Šta?

DIREKTOR: Horizont! Jednu kulisu, ovamo iza bazena!
Odozgo će se spustiti belo platno.

DIREKTOR: Ali ne belu! Rekao sam ti - horizont! Ne smeta, ostavi; ja ću popraviti. (Pozvaće) Halo, električar, pogasi sve i daj atmosferu mesečine... plavo, plavo na reflektor i na platno. Tako! Dosta!

Posle toga će nastati neki tajanstveni prizor pod mesečinom, koji će prisiliti Glumce da govore i da se kreću kao da je veče u nekoj bašti obasjanoj mesečinom.

DIREKTOR (Pastorki): Eto gledajte! Umesto da se skriva iza vrata po sobama, naš dečak sada može da tumara po bašti, skrivajući se iza drveća. Ali razumećete da će se teško naći neka devojčica koja bi umela da sa vama izvede onaj prizor sa cvećem. (Obraćajući se Dečaku) Pridite, pridite vi, radije! Da

konkretizujemo malo! (Pošto se Dečko ne bude pomakao) Dodite, dođite! (Onda, povlačeći ga napred, nastojeći da mu drži pravo glavu, koja će da klope svaki put kada je on bude ispustio) Kažem vam ja, kakve nezgode sa ovim Dečkom... Pa kakav je to?... Bože mili, trebalo bi ipak da nešto prozbori... (Prići će mu, staviće mu ruku na rame i povešće ga iza čempresa) Dodite, dođite malo ovamo; dajte da vidim! Sakrijte se ovde... Tako... Pomolite glavu, kao da posmatrate. (Odmaći će se da vidi efekat; i čim Dečak bude izveo ono što se od njega traži, reći će, uz zaprepašćenje Glumaca, koji će biti veoma impresionirani) O, vrlo dobro... Odlično... (Obraćajući se Pastorki) Kako bi bilo da Devojčica, iznenadivši ga ovako, dotrči do njega i izvuče mu makar neku reč?

PASTORKA (Ustajući): Ne nadajte se da će progovoriti, dok je onaj prisutan! (Pokaže Sina) Trebalo bi da najpre njega uklonite.

SIN (Uputivši se odlučno stepenicama): Ta odmah! Presrećan sam! Drugo i ne tražim!

DIREKTOR (Zadržavši ga odmah): Ne! Kuda ćete? Čekajte! Majka će ustati, zgranuta, mučena mišlju da će on stvarno otići i instiktivno će podići ruke kao da hoće da ga zadrži iako se neće maći sa svoga mesta.

SIN (Stigavši do ograde, Direktor, koji će ga zadržavati): Ovde ja nemam šta da radim! Pustite me da odem, molim vas! Pustite me!

DIREKTOR: Kako nemate šta da radite?

PASTORKA (Mirno, ironično): Ne zadržavajte ga! Neka ide!

OTAC: Treba da predstavlja onu jezivu scenu sa svojom majkom u bašti!

SIN (Odmah, odlučno, ponosno): Ja neću ništa da predstavljam! Rekao sam još u početku! (Direktoru) Pustite me da odem!

PASTORKA (Dotrčavši, Direktoru): Dozvoljavate, gospodine? (Spustiće mu ruke kojima zadržava Sina) Pustite ga! (Zatim, obrativši se njemu, čim ga Direktor bude pustio) Hajde, idi! (Sin će ostati nagnut prema stepenicama, ali, kao da ga neke tajanstvene sile vezuju, neće moći da siđe niz stepenice; onda, na čuđenje i zaprepašćenje Glumaca, krenuće polako duž ograde prema stepenicama na drugoj strani pozornice; ali kada i tamo stigne, ostaće isto tako nagnut a da neće moći da siđe. Pastorka, koja će ga pratiti izazovnim pogledom, prasnuće u smeh. Ne može, vidite? Ne može! Mora silom da ostane ovde, kao da je lancem vezan. Kad ja ne bežim odavde, uza sve ono što treba da se desi - baš zbog mržnje koju osećam prema njemu, da ga više ne bih morala da gledam - kad sam ja još ovde i podnosim da ga gledam i da budem u njegovom društvu - pomislite da li on može da ode, on koji mora, mora da ostane ovde, uz tog krasnog oca i uz tu majku, koji nemaju druge dece sem njega... (Obrćajući se Majci) Hajde, ustani, mama! Dođi... (Obrćajući se Direktoru i pokazujući Majku) Pazite, bila je ustala, bila je ustala samo da bi ga zadržala... (Majci, privlačeći je skoro magičnom snagom) Dođi, dođi... (Onda Direktoru) Pomislite kako je njoj teško pri duši kada treba da pokaže vašim Glumcima ono što oseća; ali toliko čezne da se njemu približi da je - evo - vidite - spremna da proživi svoju scenu!

Majka će se zaista primaći, i čim Pastorka bude izrekla poslednje reči, raširiće ruke u znak pristanka.

SIN (Odmah): Oh, ali ja ne! Ne ja! Kad ne mogu da odem, ostaću; ali, ponavljam vam, ja neću ništa da predstavljam!

OTAC (Direktoru, drhteći od besa): Ali vi ga možete prisiliti, gospodine!

SIN: Niko me ne može prisiliti!

OTAC: Ja ću te prisiliti!

PASTORKA: Pričekajte! Pričekajte! Najpre, Devojčica da uđe u bazen!
(Potrčaće da uzme Devojčicu, sagnuće se pred njom, i uzeće joj lice u ruke)
Jadno drago moje, gledaš izgubljeno, tim tvojim lepim očima; ko zna šta ti misliš gde si! Na pozornici smo, draga! Šta je to pozornica? Vidiš? Tu se igrom spremaju ozbiljne stvari. Treba da igramo komediju. I mi ćemo je sada igrati. Znaš, izistinski! I ti... (Zagrliće je, stavivši je u krilo ljuljaće je malo na rukama)
O, milo, milo moje, kakvu ružnu komediju ćeš ti igrati! Kakva užasna stvar je za tebe smišljena! Bašta, bazen... Eh, nije pravi, zna se! U tome i jeste nesreća: ovde je sve lažno! Ali, možda se tebi, devojčici, više sviđa takav bazen nego onaj pravi; da bi mogla da se igraš, je li? Al' ne, igra je za druge; a ne za tebe, na žalost, jer ti si istinita, mila, i igraš se istinski u pravom bazenu, lepom, velikom, zelenom, s mnogo trske koja baca senku i ogleda se u vodi, i sa mnogo mnogo pačića koji plivaju po njoj, razbijajući tu senku. Ti hoćeš da uhvatiš jedno pače... (S vriskom koji će sve ispuniti strahom) Ne, Rozeto moja, ne! Mama ne mari za tebe zbog sina nitkova! Ja, - sa svim svojim ludostima... a taj tamo... (Ostaviće Devojčicu i obratiće se Dečaku sa izrazom uobičajenim kada se njemu obraća)
Šta ćeš tu, uvek sa tim izrazom kao da tražiš milostinju? I ti ćeš biti kriv ako se ta mala udavi: zbog tog tvog stava, kao da ja, kada sam vas uvela u ovu kuću, nisam platila za sve vas! (Zgrabiće ga za ruku da bi ga prisilila da je izvuče iz

džepa) Šta tu držiš? Šta kriješ? Napolje, napolje tu ruku! (Istrgnuće mu ruku iz džepa i na užas sviju videće se da u njoj drži pištolj. Posmatraće ga izvesno vreme kao da je zadovoljna; onda će kazati, sva smrknuta) Aa! Gde si ga nabavio? (I pošto Dečak, sav ustrašen, s raskolačenim očima i praznim pogledom, neće odgovoriti) Ludo, umesto da sebe ubijem, ja, da sam na tvom mestu, ubila bih jednoga od one dvojice; ili obojicu: i oca i sina! Gurnuće ga iza čempresa za kojim je on stajao; onda će uzeti Devojčicu i spustiće je u bazen, tako da se ne može videti; na kraju će tu klonuti, s licem među rukama naslonjenim na ivicu bazena.

DIREKTOR: Odlično! (Obraćajući se Sinu) A u isto vreme...

SIN (Prezrivo): Ta šta u isto vreme! Nije istina, gospodine! Nije bilo nikakve scene između mene i nje! (Pokaže Majku)

U međuvremenu, Druga Glumica i Mladi Glumac će se odvojiti od grupe Glumaca; ona će veoma pažljivo posmatrati Majku koja će stajati pred njom, a on će posmatrati Sina, kako bi docnije mogli da izvedu njihove uloge.

MAJKA: Da, istina je, gospodine! Ja sam bila ušla u njegovu sobu.

SIN: U moju sobu, jeste li čuli? A ne u baštu!

DIREKTOR: Ali to nije važno! Treba sabiti radnju, rekao sam!

SIN (Spazivši da ga Mladi Glumac posmatra): Šta vi hoćete?

MLADI GLUMAC: Ništa, posmatram vas.

SIN (Okrenuvši se na drugu stranu prema Drugoj Glumici): O, a ovde ste vi? Da biste mogli izvesti njenu ulogu? (Pokaže Majku)

DIREKTOR: Tako je! Tako je! I trebalo bi, čini mi se, da ste im zahvalni na toj pažnji!

SIN: O, da! Hvala! Zar još niste shvatili da ovu komediju vi ne možete izvesti. Vi nas uopšte ne nosite u sebi, a vaši Glumci nas gledaju spolja. Mislite li da je moguće živeti pred jednim ogledalom koje ne samo da nas sleđuje slikom našeg sopstvenog izraza, već nam ga vraća tako izvitoperenog da se ne možemo prepoznati?

OTAC: To je tačno! To je tačno! Uverite se već jednom!

DIREKTOR (Mladom Glumcu i Drugoj Glumici): Dobro, sklonite se!

SIN: Uzalud! Ja ne učestvujem!

DIREKTOR: Ćutite sada, i pustite me da čujem vašu majku! (Majci) Ušli ste? Pa onda?

MAJKA: Da gospodine, u njegovu sobu, jer više nisam mogla da izdržim. Htela sam da svalim sa srca teret koji me tišti. Ali čim me je ugledao...

SIN: Nije bilo nikakve scene! Otišao sam; otišao da ne napravim scenu. Jer ja nikada nisam pravio scene. Jeste li razumeli?

MAJKA: Istina je! Tako je! Tako je!

DIREKTOR: Ali sada ipak treba da se izvede ta scena između vas i njega! To je preko potrebno!

MAJKA: Što se mene tiče, gospodine, ja sam spremna. Kad biste mi Vi bar dali tu mogućnost da govorim s njim, da mu kažem sve što mi je na srcu.

OTAC (Približivši se Sinu, silovito): Ti ćeš je izvesti! Zbog svoje majke! Zbog nje!

SIN (Odlučniji nego ikad): Neću!

OTAC (Zgrabivši ga za grudi i prodrnavši ga): Za ime boga, poslušaj! Pokori se! Zar ne čuješ kako te moli? Zar nisi sin?

SIN (Zgrabivši ga na isti način): Ne i ne! I prestani već jednom!

Opšte uzbuđenje. Majka, uplašena gledaće da se umeša i da ih razdvoji.

MAJKA (Kao gore): Za boga miloga! Za boga miloga!

OTAC (Ne puštajući ga): Moraš da poslušáš! Moraš!

SIN (Rve se s njim i oboriće ga na kraju na pod, blizu stepenica, na opšte zgražavanje): Kakva te to pomama spopala? Ne libi se da pred svima iznese svoju i našu sramotu! Neću! Neću! I postupam tako po volji onoga koji nije hteo da nas postavi na scenu!

DIREKTOR: Kako? A došli ste ovamo?!

SIN (Pokazujući Oca): On, a ne ja!

DIREKTOR: A zar i vi niste ovde!

SIN: On je hteo da dođe, i dovukao je sve nas. I založio se da sa vama tamo kombinuje ne samo ono što se desilo, nego i ono što se nije desilo, kao da mu ono prvo nije dovoljno!

DIREKTOR: Ali recite, recite bar vi šta se desilo! Recite meni! Izišli ste iz svoje sobe a da ništa niste kazali?

SIN (Kolebajući se za trenutak): Ništa. Baš zato da ne bih napravio scenu!

DIREKTOR (Izazivajući ga): Pa onda, šta ste onda uradili?

SIN (Napravi nekoliko koraka po prednjem delu pozornice, uz napregnutu pažnju svih ostalih): Ništa... Prolazeći baštom... (Zastane, setan, zamišljen)

DIREKTOR (Nagoneći ga da sve više kazuje, impresioniran njegovom uzdržljivošću): I onda, prolazeći baštom?

SIN (Očajan, krijući lice rukom): Zašto me gonite da vam kažem, gospodine?
To je užasno!

Majka će sva drhtati, uz prigušene jecaje, i gledaće prema bazenu.

DIREKTOR (Primitivši taj pogled, obratiće se tiho Sinu, strepeći sve više):
Devojčica?

SIN (Gledajući pravo, u salu): Tamo, u bazenu...

OTAC (Ležeći na podu, pokazujući sažaljivo Majku): A ona je išla za njim, gospodine!

DIREKTOR (Sinu, uzbuđeno): A vi, onda?

SIN (Stalno gledajući pravo, tiho): Pritrčah, pojurih da je izvučem... Ali odjednom zastadoh, jer iza tih stabala ugledah nešto što me sledi: dečak, dečak nepomičan, gleda ludačkim očima udavljenu sestricu.

Pastorka pognuta uz bazen da bi prikrla Devojčicu, oglasiće se kao iz dubine, jecajući očajnički. Pauza.

SIN: Htedoh se približiti, i onda... Iza stabala, gde je Dečak ostao skriven, odjeknuće pucanj iz revolvera.

MAJKA (S bolnim krikom, pritrčavši sa Sinom i svim Glumcima, usred opšteg meteža): Sine! Sine moj! (I zatim, usred zbrke i nepovezanih povika ostalih) U pomoć! U pomoć!

DIREKTOR (Usred vriske, nastojeći da se probije, dok će Dečaka podići i odneti iza belog platna): Je li ranjen? Je li stvarno povređen?

Svi, osim Direktora i Oca koji će ostati na podu blizu stepenica, nestaće iza zadnje kulise koja služi umesto horizonta, i ostaće tamo jedno vreme uzbuđeno se dogovarajući. Zatim, s jedne i drugnj strane kulise, Glumci će se vratiti na scenu.

PRVA GLUMICA (Vraćajući se s desna, ožalošćena): Umro je! Jadan dečko!
Umro je! Strašno!

PRVI GLUMAC (Vraćajući se s leva, smejući se): Koješta! To je privid! Privid!
Ne verujte!

DRUGI GLUMCI S DESNA: Kakav privid! Stvarno, stvarno je umro!

GLUMCI S LEVA: Nije! Prividno! Prividno!

OTAC (Ustajući i nadvikujući se s njima): Kakva prividnost! To je stvarnost,
stvarnost, gospodo! Stvarnost! (I nestaće i on, sav očajan, iza kulise)

DIREKTOR (Ne može više da izdrži): Prividnost! Stvarnost! Haj'te svi do
đavola! Svetlo! Svetlo! Svetlo! (Odjednom će cela pozornica i cela sala zasijati
bleštavim svetlom. Direktor će odahnuti kao da se oslobodio neke more i svi će
se pogledati, izgubljeni, u neizvesnosti.) Uh! Nikada mi se ništa slično nije
desilo! Zbog njih sam izgubio ceo dan! (Pogledaće na sat) Idite, idite! Više ne
možemo da radimo. Dockan je da nastavimo probu. Doviđenja, doveče! (I čim
Glumci budu otišli pozdravivši ga) Hej, Električaru pogasi sva svetla! (Neće
uspjeti ni da završi a u pozorištu će zavladata najcrnji mrak) Ih, bogamu! Ostavi
barem neku lampicu, da vidim kuda hodam!

Odmah će se iza zadnje kulise, kao da je greškom uključen prekidač, upaliti
zeleni reflektor, koji će baciti ogromne i jasne senke Lica, sem Mladića i
Devojčice. Čim ih ugleda, Direktor će sav prestravljen pobeći sa pozornice.
Tada će se ugaziti reflektor iza kulise i pozornicu će ponovo obasjati plavičasta
svetlost kao pre. Polako, s desne strane kulise pojaviće se Sin, za njim Majka, s
rukama ispruženim prema njemu; onda, s leva, će se pojaviti Otac. Zaustaviće se

usred pozornice i ostaće tu kao neki likovi iz snoviđenja. Pastorka će se pojaviti poslednja, dolazeći s leva, i potrčaće stepenicama; zastaće za trenutak na prvoj stepenici da pogleda ostala Lica i prasnuće u kreštav smeh, pa će sjuriti niz stepenica, potrčaće prolazom između sedišta; još jednom će se zaustaviti i ponovo će se nasmejati, gledajući ono troje koji su ostali gore; izići će iz sale i još jednom će se iz foajea začuti smeh. Malo docnije spustiće se Zavesa.